

مشرب

کتاب بېلگېسی

اثر آتی: مشرب

يازووچی: ضميره اسحق اوف

اثر نوعیتي: عرفاني، ادبي، فلسفي و تاريخي

الفبا اوگيريب، تايپ و ديزاين قيليپ، نشرگه تيارلاوچی:

ابن اللطيف داکتر مفتی محمد حنيف لطفی

نشر يیلی: ۲۶/۹/۱۴۰۱ هجري شمسي

لطفی گه عايد مقاله و اثرلرنی قويدده گی لینکدن توشيريب آيب بيله سيز!

<https://www.facebook.com/groups/۲۰۹۲۳>

[۱۴۶۷۰۸۲۲۴۰۳/?ref=share_group_link](https://www.facebook.com/groups/۲۰۹۲۳/۱۴۶۷۰۸۲۲۴۰۳/?ref=share_group_link)

ملک سن یا بشر، یا حور و غلمان سن، بیلیب بؤلمس،

بو لطف و بو نزاكت بیرله سپندین ایریلیب بؤلمس.

بابا رحیم مشرب

بیلیب بؤلمس

سپنینگ آستانینگه من-من هواسی-له کبلیب بؤلمس^۱
اؤزیمنی خاکره قیلمه‌ی سرینگدن سل بیلیب بؤلمس.

کچه‌نینگ اینگ قراسیده کؤزیمدن توشدی یولدوزلر،
مگر سبن سیز بو یولدوزلرنی تۈپلپ آی قیلیب بؤلمس.

یگانه‌سن، عجائب‌سن، محبت‌دن پیشیب چیققن،
سنگه بیر کیمسه‌نی تپنگ ایلب و کؤزگه ایلیب بؤلمس.

سپنینگ یۈلینگده یورگنلر ملائکدن-ده اوستون دیر،
سپنینگ خادملرینگ قلیینی همده سل تیلیب بؤلمس.

فقط بیر سؤزنی بیلگه‌یمن، سنگه ازانچه عاشق‌من،
"ملک‌سن، یا بشر، یا حور-غلمان سن، بیلیب بؤلمس"

داکتر مفتی محمد حنیف لطفی

^۱ مشرب غزلیگه نظیره. افغانستان اوزبیک شاعرلری مشاعره‌سیده یازیلگن.

يازووچى: ضميره اسحقاوه

لايحه مؤلفى و مسؤول محررى: تارىخ فنلرى دكتورى ق.ك. رجباوف

تقريظچى: فيلالوژى فنلرى دكتورى، پروفيسور نجم الدين كامل اوف

يىل: ۲۰۱۱ ميلادى – اۈزبېكستان

مطلبىلر فهرستى

عنوانلر.....	بېتلر
سۆز باشى	۱
عرفانى عشق كويچىسى	۲
«مېن تولد اۈشل فرزندِ نمگانى من».....	۵
ملا بازار آخوند – مشرب نينگ استاذى	۷
«قُدسِ سِرّه خواجه اَيمنى مشرب دېدلىر».....	۸
مشرب و تصوف	۱۵
«معرفتدن بې خبرسن، گوهرىمنى كاولمه».....	۲۱
«شهرتى شعر بابارحيم مشربِ معتبر اۈزيم».....	۲۵
«اگر عاشقلىغيم ايتسم، كويوب جان و جهان اۈتر».....	۳۰
«قصه مشرب».....	۳۷
حرفلر نينگ سحرلى جالاسى.....	۴۰
قىناقلر	۴۵

سۆز باشى

بابا رحيم مشرب غزل ملكى نينگ سلطانى عlishپەر نوایى دن كپين اؤزبېك ممتاز ادبىياتىگه ينگى روح و اؤزىگه خاص سۆز، آهنگ و تصوير غزلىگىنى ايب كيرگن سۆز صنعتكارى دير.

مستقللىك يىللىرىده برچه عزيز سيمالريميز كى مشرب شخصيتىگه هم عدالتلى بها بېرىلدى. مشرب تولدى نينگ ۳۵۰ يىللىگى طنطنهلى نشانلدى. نمگان شهريده ميدانى قيرق گېكتارلىك (هكتار، اولچاو اسمى) مشرب باغى همده محتشم مشرب هيكلى بنياد اېتىلدى. شاعر نينگ شعرلىرى بير نېچه بار نشر قىلىندى.

مشرّب شعريتىگه خاص خصوصيت شونده كه، اونينگ شعر و غزلىرىده الله گه بۇلگن عشق ترنم اېتىلهدى. مشرب نينگ الهى عشق دردى انسان نينگ اضطراب و كېچينمه لرى، آرزو-اميدلرى، مهر-محبتى بيلن هماهنگ. مشرب شعريتى نينگ كوچ-قدرتى و عموم بشرى ماهيتى شاعر نينگ انسان پرورليگىده دير.

مشرّب هميشه انسانى انسان بۇلىب قالىشگه، معنوي كمالاتگه، اېزگوليك و يخشيليككە چارله يدى. اونينگ شعرلىرىده اخلاق-آداب مسأله لرى يوكسك درجه ده ترغيب قىلىنهدى. شاعر جاهللىك، نادانلىك، حسد و تكبرلىكنى قاره لب، كيشيلرنى صميمى، عادل، خيرخواه بۇلىشگه، اېزگو مقصد سرى اغيشمه ي ايتتيليش و گۆزهل اخلاقلى بۇلىشگه چقىرهدى. مشرب نينگ الهى عشقغه يۇغرىلگن پاك شعريتى تدقيقى پاك نيتلى، پاكيزه قلب محنتىنى طلب اېتهدى.

۲۰۱۰ يىلده آتش نفس شاعر مشرب تولديگه ۳۷۰ يىل تۇلدى. مذکور ۲۰۱۱ يىلده اونينگ وفات اېتگىگه راپه-راسه ۳۰۰ يىل بۇلدى. اوشبو فلسفى رساله بويوك متفكر، شعرلىرى بيلن بېدار قىلرنى تولقنلنتىرىب، يانيب-كويىب يششگه، صدق دلدن ايشلشگه، مهر-محبتگه تۇلىق حيات كېچيريشگه، خير-سخاوت، اېزگو عمللر قىلىشگه، معنوي كمالاتگه چارله گن عزيز سيما بابا رحيم مشرب تولديگه كمترا نه ساوغه ميز بۇلهدى.

عرفاني عشق كويچىسى

بابارحيم مشرب نىمگانده توغىلگن. مشرب نىنگ ترجمه حالى مناقب و افسانه لرده هم عكس اېتگن. خلق سېويب مطالعه قيله ديگن «قصه مشرب» اولاددن اولادگه اوتىب، زور قىزىقىش بىلن اوقىلگن. شاعر اوزى حقيده شونده ي يازدهدى:

نه ملك من، نه فرشته، مېن هم آدم نسلیدن،

مېن تولد اوشل فرزند نىمگانى من.

خلق آره سيده مشرب ولى الله، عارف ربانى، عاشق حقانى ناملىرى بىلن مشهور بولگن بابارحيم مشرب اوز دورى نىنگ يېتوك متصوفى، تصوف ادبياتى نىنگ يارقىن يولدوزى، عرفانى علملر بىلىمدانى، عمرىنى دنيا كېزىب، سرسان-سرگردانلىكده اوتكزگن، خلق نىنگ سېويملى شاعرى صفتيده شهرت قازانىب، خلق بىلن هم نفس بوليب يشه گن مجذوب، قلندر شاعردير. اونى شاه مشرب، دېوانه مشرب، قلندر مشرب دېب هم اتشگن.

مشرب - بابارحيم نىنگ تخلصى. لغوى معناسى طبيعت، عادت، خلق، روش، ميل، هوس، ذوق، سوو، شراب ايچيله ديگن ايدىش، غايه، مسلك، خلق-اطوار، خصلت، مذهب، نصيبه و هكذا. تصوفى مسلكده الهى عشق شرايىنى ايچگن عاشق. قلندر - دنيا نىنگ همه باردى-كېلدىلریدن واز كېچىب، دنيا بوليب دىديب يورووچى دروېش، دېوانه طبيعت كيشى.

مشرب نىنگ شعرلىرى ياندىرووچى آلاو، لىچه چوغ كى خسته كونگىللىرى نور افشان اېتگن. چايخانه لر رومى خوانلىك، حافظ خوانلىك، مشرب خوانلىك بىلن فىضلى بوليب، اولر نىنگ دل تارتار شعر و غزللىرى مراق بىلن تىنگلگن. مشرب عرب، فارس تىللىرى، قرآن و حديث علمى، تصوف تاريخىنى مكملى بىلگن، اوز دورى نىنگ مرشدى كاملریدن تعليم آلگن. شو باعث غزللریده قرآن آيتلىرى و حديثلر، پىغمبرلر و اوليالر حياتى بىلن باغلىق بيتلر كوپ اوچرهدى.

مشرَب نینگ عشق-محبتنی ترنم اېتووچى شعرلرى شاعر نینگ اۈزى مكممل عشق داستان اېكىدىن دلالت بېرەدى. مشرب اوچون بارلىق، بوتون عالم، برچە نرسەلر عشقدن عبارت بۇلگن. اونىنگ شعرلرىدەگى التجألر اۈز خالقىگە - «ھجران اۋتىدە يورەك-بغرىنى كباب اېتگن، مىنگ ناز بىلن جلوه قىلگن» يار جھانى - اللہ گە يۇنلتىرىلگنلىگى بىلن اھمىتلى دىر.

مشرَب بو عالمى يره تگن نىنگ ظھورى، هر بير نرسە حق وجودى نىنگ شھادتى دېب بىلەدى. برچە اېزگوليك، مروت و سخاوت خدادن، دېمك، اللہ گە چىن دلدن اعتقاد قىلگن كىشى باشقەلرگە آزار بېرمىسلىگى لازم. حق تعالى كۈنگلى قاتىب قالگن، بغىرتاش ھمدە خودىن كىشىلرنىنگ توبە-تضرع و عبادتلىرىنى قبول قىلمەيدى. بير انسان نىنگ دليگە آزار بېرگن كىشى ھېچ قچان اللہ راضىلىگىگە اېرىشە آلەمەيدى و حق عشقىدە آلاو بۇلىب يانە آلەمەيدى.

دل - محبت خانە عشق دور اجابتدين اېمس،

مغزى يۇق ناپاكلر اھل روايتدين اېمس.

مشرَب عمر بۇيى اصل ماھىتى بىلن اۈزىنىكى بۇلگن سۈزنى - عشق-محبتنى ترنم اېتدى. اونىنگ بدىعى مېراثى شعر، رباعى، غزل، مستزاد، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، مثنى، مثنوي ھمدە فردلرنى اۈز اېچىگە آلگن «دېوان مشرب» دە مجسم دىر. مشرب نىنگ «قصە ويس القرني»، «قصە معراج نامە رسول اكرم» كى اثرلرى ھم موجود.

مشرَبنى حقيقتاً ھم سېرقىرە ايجادكار دېيش ممكن كە، او عشق عمانىدەگى «مىنگ معنىنى بير نقطە بىلن مختصر اېتگن»، عشقدن النگەلىب، يانيب كويگن و ينە قىتە تىرىلىب، اۈزىنى عشق گردابىگە اورگن. مشرب تام معنادە روحانیت كويچىسى، عرفانى عشق كويچىسى، چىنە كم سۈز صنعتكارى دىر. اونىنگ شعرلرى ھميشە كۈنگىللىرنى تۇلقىنلنتىرىب، نور افشان تويغولر ھدىە اېتگن.

کمونىستىک مفکوره تضىقى آستىده مشرب خلقه انقلابچى، رېوالىتسىانلر (رىالىستلر)، عصيانکار شاعر دېب تىشىتىرىلدى، اونىنگ شعر و غزللىرىده گى اصل معنا-ماهيت انگلشلىمهدى، مشرب دېوانه درجه سىده گى شاعر دېب اعتراف اېتىلدى. عاقبتده مشرب اىلگىرى سورگن اېزگو غايه لر اؤرنىنى غلىظ قره شلر قمره ب آلدى.

مشرّب شعرلرىدن «انتىک لېرىکل (اېسكى غنايى)» غايه لر كشف اېتىلىب، اونىنگ دنياقره شى «آرتادا كسل اسلام قاعده لرىگه ضد كېلگن، قلندىلىك حىياتى خلق حىياتىده سلبى اهمىت كسب اېتگن، محبت يۇلىده مسلمانلرنىنگ مقدس جايى - مسجدنى، مقدس كتابى - قرآننى تنقىد قىلىشدىن هيىقمه گن، اسلام عقىده لرىگه سلبى مناسبتده بۇلگن، مگه نى مسلمانلر حجگه بارىب، زيارت قىله دىگن مقدس جاي، دېب تلقىن قىلمسدىن، اونى اېسكى دۇكانگه اۇخشته دى كه، بو حال شرىعت قانون-قاعده لرىنى تن االمسلىك بىلن برابر دىر»، دېگن خلاصه لر يىسلگن. و حالانكه مشرب شعرلرىده «هجر اؤتىده كويدىرىب، يوره ك-بغرىنى برىان ايله گن، قطره وحدت مېى دن بهره مند اېتگن، دواسىز دردگه يۇلىقتىرگن، عشق يۇلىده بېچاره، زار، بېنوا قىلگن، عقلىنى آلىب، جانىگه اؤتلر ياققن»، «جانى نىنگ جانانه سى» بۇلگن الله ذوق و شوق بىلن ترنم اېتىلگن.

حسن و جمالى نىنگ اؤتىده پروانه بۇلگن، دل دشتىده غم آهولرىگه وطن اېتگن، قانلىغ تنه سىگه عشق لباسىنى كفن قىلگن، عشق اهلىگه اؤتلىغ يوره گىنى چمن اېتگن، ظلمىنى قرىنداش و غمىنى پدر دىب بىلگن، قلندىلىك جنده سىنى كىيب، اؤزىنى در-به در اېتگن، هر دىقه ده يوز درد و الم چپككن» مشرب اوچون «بىر خدادىن اؤزگه سى برچه غلط دور». شونىنگ اوچون مشرب مخلوقنى اېمس خالقنى، دىنانى جلوه لنتىرگن نرسه لرنى اېمس، اؤشه جلوه گر نىنگ اؤزىنى خواهه لىدى:

بو تن خاكىنى و روح روانى نه قىله ي؟

بۇلمسه قاشىمده جانانه، بو جانى نه قىله ي؟

يارسىز هم باده سىز مگه گه بارماق نه كېره ك،

ابراهيم دين قالغان اول اېسكى دۇكاننى نه قيلهى؟

اوره يين مو باشيمه سگيز بهشت و دۇزخنى،

بۇلمسه وصى مېنگه، ايگى جهاننى نه قيلهى؟

عرش نينگ كنگرهسى اوستيگه قويديم آياغيم،

لامكاندين جاي آليب من، بو مكاننى نه قيلهى؟

ذره يى نور قوياش دېك، بو جهان ايچره تمام،

آشكارا بۇلمسه، سر نھاننى نه قيلهى؟

بیر خدادين اۇزگهسى برچه غلط دور، مشربا،

گل اگر بۇلسه قۇلیمده، اول تیکاننى نه قيلهى؟

تذکره و مناقبلردہ سلطان العارفين، برهان المتقين، زبده المتکلمين دېب اولوغلنگن بابارحيم مشرب حياتى و ايجادى اۇزيگه خاص و تکرارلنمس. مشرب جسمى جانينى كويديرگن عشق شعله سيني عالمگه يايهدى و بوندن افسوسلنمەيدى، اونينگ اوچون باشقەلرنينگ ملامتى، گپ سيزلرى، اغوا و بدبينليكلرى اهميت سيز. چونكه او اۇزىنى عشق اهلى نينگ سلطانى دېب بيلهدى.

«مېن تولد اۇشل فرزند نمنگانى من»

بابارحيم مشرب نينگ حياتى افسانه و روايتلر بيلن قۇشيليب كېتگن. راويلر مناقبلرنى ذوق بيلن ايتگنلر، حكايله لر آغيزدن-آغيزگه اۇتوب، اېل آره سيگه ترقه ليب، مشرب نامى تيللردە داستان بۇلگن. روايت قيلينيشيچه، مشرب ده گى پرهيزكارلىك حلى توغيلمه سيده نناق نمايان بۇلگن اېكن. بير كونى مشرب نينگ انه سى ييگيريلگن ايلرنى بازارگه ساتيش اوچون آليب بارگن و قيتيشده يېردە ياتگن ايگى دانه اوزومنى آليب آغزيگه سالگن. شونده انه سى نينگ قارنيدن آواز كېلگن: «اي، انه، خدادين قۇرقمەى، مخلوقدين اويالمەى، كيشى نينگ حقينى

نيمه دېب بېدېنگيز؟ اگر شول اوزوم اېگه سيني راضى قيلمسنگيز، قارنينگيزدين غايب بۇليب كېتەمن». بوندىن قۇرقيپ، هوشى باشيدن اوچگن آنە شو زهاتى بقال نينگ آلدېگه بارىپ، بېرگه توشگن ايكي دانه اوزوم نينگ حقيني تۇلەگن اېكن. بو عجيب حالدىن تاثيرلنگن بقال برچە نرسە سيدن واز كېچىپ، حقيقت يۇلېگه كىرىپ، علم و معرفتدىن نىسيه تاپگن اېكن.

بابارحيم مشرب ۱۶۴۰ يىلدە نىمگانده بۇزچى ولى بابا و بى بى سلىمەلر عايلە سىدە توغىلگن. اونگە رحيم بابا دېب نام قۇيىشگن. مشرب نينگ بالەلىگى هم اۇزىگە خاص بۇليب، خداگە اشتياق حسلىرى جۇش اورگن، جذبەگە بېرىلگن پىتلرى بى اختيار شعر ايتىپ يوبارگن. بو فوق العادە حادثە بۇليب، اوندە كوچلى استعداد برق اورر اېدى. كۇچەلردە يلىگ اياق، كيىم-باش سىز ياغاچ ات مينيپ يورر، خلق اونى اۇرەب آلىپ، گېگە توتىشر، شعر ايتىپ بېرىشىنى سۇرەشر اېكن.

فرزندلرىدەگى علمگە تشنەلىك، توغمە استعداد و قابليت اونينگ آتە-آنە سيني بى فرق قالدېرمەگن. اولر فرزندلرىنى ۷ ياشىدە ملاگە اۇقىشگە بېرىشگن. ياشلىگىدىن زىرك، تىرىشقا، هر نرسەگە قىزىقووچن بۇلگنى اوچون مشرب خط-سوادىنى تېز چىقرەدى. اۇسمىرلىك پىتىدە ياق قرآن، حديث، فارس-تاجىك ادبىياتى، عرب تىلى و ادبىياتىنى چوقور اۇرگنگن، اۇزبېك و فارس-تاجىك تىلىدە غزللر بيتىب، شعرلرىدە خلق مقاللىرى، حكمت و عبارەلرنى اوستەلىك بىلن قۇلنگن.

الفنى دلگە جا قيلماقنى بسم اللهدىن اۇرگندىم،

شهيد قانىنى تۇكماقنى كلام اللهدىن اۇرگندىم.

همە ايتوركە، مشرب، مونچە علمنى كىمدىن اۇرگندىنگ،

خدا لطف ايلهدى، من برچەنى مولادىن اۇرگندىم.

مشرّب دەگى علم-معرفتگە بۇلگن اشتياق تصوف علمىنى اۇرگنىشگە يۇل آچغن. مشرب فرىدالدىن عطار، حافظ شېرازى، سعدى شېرازى، جلال الدين رومى، لطفى، علىشېر

نوایی کبی زبردست شاعرلرنینگ ایجادیگه قیزیقیب، اولرنینگ شعر و غزللرینی یاد آلگن. مشرب حاضر جواب، حافظلیک قوتی و کوچلی خاطره اېگهسی بؤلگنی باعث ولی بابا فرزندینی استقبالی اوچون قیغوریب، اونی فرغانه وادیسى صوفیلرینی نینگ رهنماسی، نمگانلیک مشهور اېشان داملا بازار آخوندگه شاگردلیککه بېرگن. بیرینچی سبقده یاق بېریلگن سواللرگه قیترگن جوابلری بیلن مشرب اؤزی نینگ کوچلی ادراج اېگهسی، نایاب استعداد صاحبی اېکنلیگینی نمایان اېتگن.

ملا بازار آخوند – مشرب نینگ استادی

بابارحیم مشرب نینگ کؤزگه کؤرینگن علم درگاهی کوره شخانه ده گی مدرسه ده خواجه عبیدالله ملا بازار آخوند (وفات. ۱۶۶۸ ییل.) قؤلیده تعلیم آلگن. ملا بازار آخوند ۱۷ عصر باشلریده نمگان نینگ حاضرگی چارتاق و ینگ قورغان تومنلری اؤرته سیده گی کوشان قیشلاغیده توغیلگن. اونینگ آته سی اؤز دوری نینگ ضیالیلریدن بیرى بؤلگن. باشلنغیچ تعلیمی اؤز قیشلاغیده آلگچ، ملا بازار آخوند نمگان ده اؤقیشنى دوام اېتتیره دی. مدرسه ده اؤقیشنى تاممله گچ، بخارالیک اولیا میرزا بهادر بخاری گه (وفات. ۱۶۴۹ ییل.) مرید بؤلیب، ارشاد (یؤللمه) آلیب، مرشدلیک مقامیگه اېریشگن. ملا بازار آخوند بیلملرینی ینه ده مستحکملمش همده طریقت علمینی اؤرگنیش اوچون کاشغرگه حضرت هدایت الله آفاق خواجه (وفات. ۱۶۹۵ ییل.) حضوریگه یؤل آله دی. بیللر دوامیده شیخ خدمتیده بؤلده دی. شریعت و طریقت علملرینی پخته اېگلله گچ، آفاق خواجه اونگه آخوند عنوانینی بېرده دی. بو عنوان شریعت و طریقت علملریدن اوستادلیک قیلیش اقتداریگه اېگه بؤلگن صوفیلرگه بېریلگن.

ملا بازار آخوند نمگان گه قیتگچ، کوره شخانه ده گی مدرسه ده مدرسلیک قیله دی. ملا بازار آخوند فرغانه مضافاتیده طریقت علمی نینگ بیتوک نماینده سی صفتیده شهرت قازانده دی.

منبعلرده ملا بازار آخوند «حقیقی محبت قویاشی، علم آسمانی نینگ تولین آیی، حقیقت دېنگیزی نینگ در ىکتاسی، فن باغی نینگ بلبل گویاسی، دانالیک چشمه سی، نمگان اولیالری نینگ سؤنگیلریدن بیرى، الله نینگ صدق بیلن عبادت قیلغووچی بنده سی، اؤز

معجزه لری بیلن شهرت قازانگن، نسب شجره سی حضرت شبر خداگه (علی کرم الله وجهه) باریب تقله دی، دېب تعریفلنگن.

ملا بازار آخوند بابارحیم مشربگه تصوف علمیدن سباق بېره دی. اونی مشربده گی توغمه استعداد و علمی لدنی دن خبردارلیگی، عقل-فراستی و ذکا سؤزلری حیرتگه ساله دی. مدرسده تعلیم آلگن چاغلریده یاق مشرب شعرلری بیلن تنیلگن. اونینگ شعرلری افاده اسلوبی نینگ کوچلیلیگی، مصرعلرنینگ روانلیگی، خلقچیلیگی، تعریفلنه یاتگن واقعه-حادثه یوکسک مهارت بیلن تصویرلنگنلیگی بیلن اجره لیب تورگن. مشرب نینگ ممتاز ادبیات ژانرلرینی تؤولیق اؤزلشتیرگنی، عرب و فارس-تاجیک تیللری نینگ اؤزیگه خاص خصوصیتلرینی اؤز آنه تیلی کبی بیلگنی، مشاهده سی اؤتکیرلیگی و ملاحظه سی کبنگلیگی شعریتیده عکس اېتگن.

مشرّب اوستادی ملا بازار آخوند حضوریده بیر نېچه ییل تحصیل آلیب، الهیات سرلرینی اؤرگنگن. بعضی منبعلرده ملا بازار آخوند مشرب نینگ اقتداری زؤرلیگیدن اونی آفاق خواجه حضوریگه کبتکیزگن، دېب یازیلگن. باشقه سیده اېسه ملا بازار آخوند مشرب نینگ تۇغری یؤلدن آزیب باره یاتگنی اوچون هدیکیسیره ب، اونی کاشغرگه یوبارگن دېپله دی. اصلیده ملا بازار آخوند مشرب نینگ اقتداری و علمگه اشتیاقی، تصوف علمینی کمالاتگه یېتکیزی شی اوچون اونی کاشغرگه، اوستادی آفاق خواجه حضوریگه جؤنتگن.

«قُدُسَ سِرَهُ خَواجِمِ اَتمِنیِ مشرب دېدیلر»

حضرت خواجه هدایت الله (آفاق خواجه) مشهور متصوف مخدوم اعظم ده بېدی اولادیدن بؤلیب، اؤز دوری نینگ قطب عالمی درجه سیگه کؤتریلگن تصوف علامه سی اېدی. اونینگ آته سی محمد یوسف سمرقند ولایتی نینگ ده بېد قیشلاغیده توغیلگن، عمرینی اسلام دینی رواجیگه بخش اېتگن. محمد یوسف عایله سی بیلن کاشغرگه کؤچیب اؤتگن. آفاق خواجه ۱۶۲۵ ییلده شرقی تورکستان نینگ کومول کبنتیده توغیلگن. ایلک سباقنی آته سیدن آلیب، اسلام دینی قانون-قاعده لری، الهیات علمی و تصوف، نقشبندیلیک طریقتینی اؤرگنگن.

آتهسى وفاتيدن سۇنگ آفاق خواجه اونينگ اۋر نينى اېگلب، خلقنى تۇغرى يۇلگه چارله يدى. آفاق خواجه جوده كۇپ خصلتلرگه اېگه بۇلگن. اونينگ بويوك اقتدارگه اېگه ليگى بوتون كاشغرگه ياييله دى و چار اطرافدن كيشيلر اونگه مرید، يعنى شاگرد بۇلش اوچون كېلشە دى. آفاق خواجه عادى عنوان بيلن آفاق دېب اولوغلىشى نينگ باعى شونده كه، اونگه اېرگشگن و اونينگ سۇزلريدن فيض الگن كيشيلر اونى افق و ياروغلىك اېگه سى دېب اته گنلر. آفاق خواجه نينگ حياتى جوده عبرتلى بۇلش، او هر كونى اوچ لقمه طعام بيلن قناعتلىب، بوتون عمر رۇزه توتيب اۋتگن. خواجه نينگ اوپپده ذكر اوچون ايگى مينگدن زياد مرید تۇپلنگن. ذكردن سۇنگ آفاق خواجه دروېشلر دوره سیده جلال الدين رومى نينگ «دېوان كيبير»، «مثنوى معنوي» كىتابلريدن پرچەلر اۋقىب، اولر نينگ باطنى معنالىرىنى توشونتيريپ بېرگن. دروېشلر اثر تاثيريده هوشلر نينى يۇقاتيب، جذبە گه توشيشگن، بيغىلرى عالمى توتيب كېتگن. ذكرده آفاق خواجه نينگ دم اوريشيدن تورلى كسللىكلر بيلن آغريگن (فلج، كۇر، معيوب) بېمارلر بوتونله ي توزه لیب كېتيشگن.

دنياده ايگى آفاق بۇلسه، قطب العالم نينگ بىرى بخاراليك بويوك متصوف خواجه عبدالخالق غجدوانى، ايكىنچىسى آفاق خواجه ابدى. آفاق خواجه كمبعل و ببوه-بېچاره لرنينگ مهربان، سخاوتلى كيشىسى بۇلگن. آفاق خواجه نينگ خانقاهسى برچه دروېشلر اوچون اچيق ابدى. آفاق خواجه دروېشلر اوچون مسجدلر و خانقاهلر قورديرگن. اونينگ وقف يېرلريدن كېله دىگن اولوشلر دروېشلر تصرفيگه بېرىلگن. آفاق خواجه فوق العاده كرامت صاحى بۇلش، دروېشلر قلبيده گى اۋزگريشلىرى باطنى نگاه بيلن انگله گن.

مشرّب «كاشغر طرفيدن بىر مرد خدا ايسى كېله دور» دېب، كاشغرگه يۇل الگن:

ازلدن تا ابد دۇستلر هميشه آه دېب كېلديم،

تيليمده ربى الاعلى ينه الله دېب كېلديم.

كه سن اولاد پيغمبر، آتینگدور حضرت آفاق،

کہ نوميد قويمه غه يلر کيم، اولوغ درگاه دېب کېلديم.

هدايت کورگوزونگ آفاق خواجهم پشت پناهيم سيز،

ادهشگن يولده قالگن من، غريبگه راه دېب کېلديم.

آفاق خواجه مشربنى مریدلیککه قبول قیلیب، اونینگ جسماني، روهي تربیه سیگه علاحده اهمیت بېره دی. معلوم که، شیخ مرید تربیه لشدہ اولر نینگ معنوي کمالاتگه اېریشیشلری اوچون تورلی وظیفه لرنی یوکلہ گنلر. اینیقسه، مریدده گی من منلیک، شاشقلاقلیک، اوزیبلرمانلیک، خودبینلیک، قیسرلیک، تکبرلیک کبی سلبی علتلرنی یوقاتیش اوچون اولرگه معلوم وظیفه لر قطعی بېلگیلنگن.

آفاق خواجه مشربگه مکمل تصوفی تعلیم بېره دی. «قصه مشرب» ده مشرب آفاق خواجه خانقاهیده کؤپ ییللر خدمتده بؤلگنی: اوتین تشیب، سوو آلیب کېلگنی، حضرت نینگ خاص محرمی بؤلیب خدمت قیلگنی ذکر اېتیلگن. مشرب اؤن ییل دوامیده پیر تاپشیریقلرینی ادا اېته دی.

آفاق خواجه بابارحیم نینگ ایجادي اقتدارینی یوقاری بهاله گن. مشرب نینگ الهی عشق شرابیدن مست بؤلیب، الله گه بؤلگن کوچلی محبتینی ترنم اېتگن غزلریدن تاثیرلیب اونگه مشرب (عشق شرابینی ایچگن، الهی شرابدن سرخوش) تخلصینی بېره دی. مشرب بو حقدہ شونده ی یازده دی:

قُدسَ سرّه خواجهم آتیمنی مشرب دېدیلر،

کاشغر و یارکند ایچینده صاحبِ گفتار اؤزیم!

آفاق خواجه درگاهیده خدمت قیلیب یورگن مشرب مرشدیگه گستاخلیک (صوفی لر اخلاقیگه ضد خط-حرکت) قیلیب، حرمده گی چوریلردن بیرینی سبویب قاله دی و خواجه نینگ غضبیه اوچرهیدی و گناھینی بؤینیگه آله دی:

بيلديم كه، آتینگ حضرت هاديّ مڏلين،

مقبول هدايت بۇلايين دېب، گناه اېتتيم.

آفاق خواجه «مشرّب دن منصور حلاج نینگ بۇيى (هيدى) كېله دور» دېب، اونى جزالشگه بويوره دى و مشربنى درگاهيدن بدرغه قيله دى. آفاق خواجه مشرب نینگ بويوك متصوف حسين بن منصور حلاج (۸۵۸-۹۲۲) كى اۋليم تاپيشى و بلخ حاكىمى محمودخان تامانيدن آسيب اۋلديريليشىنى آلدندين بشارت قىلگن.

انه شوندىن كېين مشرب نینگ حياتى تا اۋلئيمىگه قدر سرسان-سرگردانلىك و در-بدرلىكده اۋته دى. مشرب قى پيرگه بارمه سين، خلق اونگه پيشواز چىقىب، حرمت-احترام بيلن كوتيب آلگن. مشرب اولر نینگ حرمتىگه التفات كورستمه ي، پيغمبرىمىز نىنگ «شهرت آفت كېلتيره دى» دېگن حادثه لريگه عمل قىلىب، خلق نىنگ اخلاصىنى قيتره ديگن ايشلرنى قىلگن.

مشرّب آفاق خواجه درگاهيدن قوويلگندىن كېين كاشغردن ياركېنت شېرىگه يۈل آله دى. كېين ختن گه اوندىن ايلي ولايتىگه، اوندىن قلماقلىر آره سىگه باره دى. ينه كاشغرىگه قىتیب، آفاق خواجه گه توبه قىلىب، قىته مرید بۇله دى. آفاق خواجه اونىنگ توبه سىنى قبول اېتىب، اونى تاشكېنت گه يوباره دى. روايت قىلىنىشىچە، مشرب ايگى تاغ آره سىده گى يۈلدىن تاشكېنت گه كېته ياتگنده اونگه حضرت خضر اوچره يدى. مشرب خضردىن مشكلى نىنگ آسان بۇلئيشىنى سۇره ب، دعا تيله يدى. حضرت خضر «بىر نېچه نقطه معرفت و طريقتدين بيان قىلىب»، مشربنى دعا قيله دى.

تاشكېنت دن قىتگچ، آفاق خواجه مشرب گه ارشاد خطى بېره دى. سۇنگره مشرب اۋشه، اوندىن نمنگان گه آنه سىنى زيارت قىلگنى كېله دى:

اي، صفا بخش بهار و بۇستانىم قیده سن،

نور دیده م، مشفقیم، آرام جانیم قیده سن،

اي، تيرىكلىك باعئى، سرو روانىم قیده سن،

يلغوز اويلردە رفيق و مهربانيم قيدەسن،

والدەم، مگەم، مدينەم، مهربانيم قيدەسن؟

مشرّب آنەسى نینگ «فرزند فراقيدە يىغلب، كۈزلىرى كۈر بۇليب، ساچلىرى آقريب»
كېتگىنىنى كۈريب، گريان يىغلهيدى. اونىنگ آه و فغانى كۈككە يېتەدى.

خداوندا، اولوغ ذاتىنگ صفاتىنگ كبريا حقّى،

حبيبىنگ مصطفى و چاريار با صفا حقّى.

خصوصاً، روح بوبكر و عمر، عثمان ذوالنورين،

شاہ صاحبقران، يعنى علي مرتضى حقّى.

من بېچارە و سرگشتهنى آوارە حالىگە،

عنایت قیل، حسن بىرلن حسين كربلا حقّى.

نې بۇلغەى كيم، عنایت كۈزى بىرلە نظر سالسىنگ،

رسولىنگ حرمتىدىن مستجاب اولغان دعا حقّى.

حزين كۈنگلومنى شاد اېت، كۈرر كۈزنى كشاد اېت،

كە تۇقسان تۇقىز آتىنگ و صفاتىنگ كبريا حقّى.

آنەسى «فرزندىم كۈز ياشى حرمتىدىن كۈزىمگە ياروغلىك بېرگىن، خدايىم، اونى بىر
مرتە كۈريب اولسىم ارمانىم قالمەيدى»، دېب خداگە نالە قىليب، مشرب نىنگ چاپانى اېتەگىگە
كۈزلىگە سورتەدى. آنەسى نىنگ كۈزلىرى آچىليب، فرزندى نىنگ اطرافىدىن اوچ مرتە ايلنىب،
اوندىن راضىلىگىنى ايتىب، خداگە مناجات قىليب، امانتىنى تاپشيرهدى. مشرب آنەسىنى قېرگە
قۇيىب، قىرق كون قرآن تلاوتىدە بۇلەدى. مشرب آنەسىگە اتب مرثيه ايتەدى:

نېچوك ايلهى، ايا دۇستلر، كە جانانىمدىن ايرىلدىم،

تيريكليك باعشى اول مونس جانيمدين ايريلديم،

اوشل نورسته گل برگ خندانيمدين ايريلديم،

بۇليب من بلبل شيدا گلستانيمدين ايريلديم،

اصالت بيرله خاقان بن خاقانيمدين ايريلديم.

مشرَب آنهسى نينگ معرکه و رسم-رسوم لرینی اؤتكزيب بۇلگچ، يۇلگه آتلنهدى. اول خجندگه، كېين تاشكېنتگه، اوندن تورکستانگه، كېين ينه تاشكېنتگه، اوندن خجندگه كېلهدى و او بيردن مسلمانليك نينگ بېشينيچى طلبى بۇلگن حج عملىنى بجرىش اوچون مگه شهريگه جۇنه يدى.

مناقبلرده مشرب نينگ سمرقند، خجند، تورکستان، تاشكېنت، بخارا، انديجان، بدخشان، يقين شرق مملكتلريگه سفر قيلگنى بيان اېتيلهدى. مشرب قى يېرگه بارمه سين، اونينگ كېلگنى برچه گه عيان بۇلردى. خلق اونينگ آتشين و حضوربخش شعرلرینی ياد آليب، مشرب گه اېرگشيشگه ايتتيلگن. مشرب خلق نينگ اۈزى ييلن آواره بۇلمسليگى اوچون شريعتگه نامناسب خط-حرکتلر صادر اېتگن و روحاني لر قهرىگه اوچرهب، شهردن قوويلگچ، باشقه منزلگه يۇل آلگن:

حلب، شيراز ييلن شام شريف رومنى كوردیم،

بخارا ملكى گه اينديم، اؤتوبان تاشكان كېتديم.

ينا هم شاهمردان شېر درگاهين طواف ايلب،

سرپل و شبرغان، اندخۇى خود هم كه آن كېتديم.

قراري تايمه ديم رۇى زمينگه، مشرب هرگز،

اجل نينگ ايلكيدين، اي دۇستلر، آخر داوان كېتديم.

مشرب هندوستانده پيرى آفاق خواجه بيلن اوچره شگج، او بيردن بخاراگه يول آلهدى. سؤنگره مشرب قباديان گه جنيدى و اوشه دورنينگ مشهور صوفى سى صوفى اللهيار بيلن اوچره شهدى.

مشرب قباديان دن بلخ گه بارهدى. بلخ حاكى محمود قطغن بيلن اوچره شهدى. جاهل علمال مشرب بيتلريده گى مجازى تمثيللر سرينى كفرگه يويىب، اونى آسيب اولديريشگه فتوا بېره ديلر. مشرب منصور حلاج كى دارگه آسيليشينى شعريده بشارت قيلگن اېدى:

منصور حلاج دېك ايچيب شراب الطهور،

چرخ اوريب ييغلب تورورمن اوشبو دل دار آستيده.

خلص، مشرب ۱۷۱۱ ييلده بلخ حاكى محمودبى قطغن فرمانى بيلن آسيب اولديريلگن و اوشه بېرگه كؤمىلگن. مشرب اوليميدن اول يازگن بيتيده «توككيز خونيمنى آخر بلخ ده محمود شاه، القصاص الحق كلامى انگه هم مدت اېمس» دېب بشارت اېتگنى دېك، بلخ حاكى محمودخان هم اوچ كوندن كېين زلزله ده تام باسيب قاليب، هلاك بولهدى. محمودخان نينگ اوليميدن سؤنگ شاعر نينگ دوست-برادرلرى اونينگ جسدينى اوژى وصيت قيلگن جايگه - بلخ دن اشكمش شهريگه آليب باريب كؤمه ديلر. بلخ شهريده گى بيرينچى قبر رمزى حسابلننهدى و جوانمرد قصاب ناملى مشهور زيارتگاه دير. بو بېر مقدس مزار صفتيده حرمت قيلينيپ، مشرب نينگ مخلصلرى اونى زيارت قيليش اوچون كېله ديلر.

اشكمش - حاضرگى افغانستان نينگ تخار ولايتيده جايلىشگن خان آباد شهريدن ۳۰ كيلومتر مسافه ده بوليب، قديم دن وزوالين نامى بيلن مشهور بولگن. اشكمش شهريدن بير يريم كيلومتر شرقده مشرب نينگ خام غيشتدن قاريلىگن گمبذلى مقبره سى جايلىشگن. تربت هم لايدن يسلىگن. قبر نينگ تېپه سيگه عرب تيليده يازيلگن تاش لوحه قؤيلىگن. اونده قورغان سورهلرى و شاعر نينگ وفاتى سنه سى بيتىلىگن. مقبره دېوارلريگه مشرب نينگ غزللرى بيتىلىگن متاعلر ايلينگن.

مشرّب و تصوف

تصوف انسانى پاكليڪكه اڀلتووچى بيليمر مجموعى دير. تصوف آرقه لى كيشيلر اسلام دينى نينگ باطني و ظاهري گۆزه لليگينى، بويوك انسان پرورليك ماهيتينى انگله يديلر. قلب پاكليگيگه اڀريشگن، يوكسك معنويتلى، بركمال شخص نفس شكنجه سيدن خالص بۆلگن كيشى دير. تصوفده اولرنى كامل انسان ديديلر.

خۇش، نفس نينگ اۆزى نيمه؟ نفس ياييشده، ايچيشده، كيشده معياردن آشيش، شونينگ دېك، جاهلليك، علم سيزليك، من منليك، كبر و هوا، دنيا پرستليك، ظلم، اؤغرليك، تنبليك، غرور، طمع گينليك، كۆرالمسليك، بخيلليك، منسب پرستليك، حسد گۆلىك، غضب، كين، عداوت، عدالت سيزليك، عموماً، انسان روحى، قليبى قاره يتيره ديگن، انسانى اونينگ يره تووچيسيدن اوزاقلشتيره ديگن برچه يامان علتلر مجموعى دير.

نفس نى جلاولش، نفس امرلريگه بۆى سونمسليك، نفسگه اسير بۆلمسليك حقيده مقدس قرآن كريمده حكملر بار. حديث شريفلرده هم بو بارهده كۆرستمه لر بېريلگن.

نفس انسان نينگ قدرتلى، خوفلى دشمنلى دير. نفس گرداييگه توشگن انسان قندهى موقع ياكه درجهده بۆلمه سين، معنوي و جسماني توبنليككه، هلاكتگه محكوم بۆلهدى. انسان كمالات درجه سيگه متصل طاعت-عبادت ييلن اېمس، بلكه اۆز نفسينى يېنگى اوچون اڀريشهدى:

شهرت ايلب كيم الرديك خودنمالرنى كۆرينگ،

ظاهر و صورت پرست نأشالرنى كۆرينگ.

ظاهريده صوفي من دېب، ترك دنيا ايله گن،

باطنى دنياگه ماييل بخت قرالرنى كۆرينگ.

خلق نينگ كۆزيگه هر دم صورتين ديگر قىليب،

نفس اوچون شيطان بيلن بارگن گدالرنى كۆرينگ.

شهرتيم آفت بۇلور دېب مشربىنگ قۇل آلّمهدى،

كۆزده ياشيم قطرهسى در بقالرنى كۆرينگ.

نفسنى يېنگىش قورالى اېسه پاك عشق دىر. عشق انسانگه مثل سيز كوچ-قدرت، غيرت-شجاعت بېرهدى. عشق دېگنده مهر-محبت، مروت، سخاوت، اېزگوليك، اراده، سباع، علم، عبادت، عاقللىك، خاكسترلىك، عدالت، صبر، قناعت، غيرت، كمتريك، حلیملىك، مردلىك، حيا، پاكيزهلىك، شيرين سۆزلىك، شفقت، عموماً، انسان قلبىنى پاكلشگه خدمت قىلهدىگن، اونى اؤز يره تووچىسيغه يقينلشتيرهديگن برچه اېزگو فضيلتلر توشونيلهدى. زېرا، پاكيزه سۆز و معنالر درد و محبتدن توغيلهدى. عشق نىنگ منزلى انسان كۆنگلى دىر. كۆنگىل عشق طفىلى پاكلنهدى. پاكلنگن كۆنگىلدهگى عشق الهى ماهيت كسب اېتهدى، يعنى عشق انساننى يوكلستيرهدى.

لامكاننى شهرىده عاشقنى شيدا قىلدى عشق،

انبيا و اوليانى هويدا قىلدى عشق.

جلوه سىن كۆرستىب ظاهرده اېلگه رنگ-برنگ،

عار و ناموس دىن كېچىب عالمگه غوغا قىلدى عشق.

بىلدى و اېشىتتى، مشربىنگ قرارى يۇق اېكن،

ظاهرىن گۇيا قىلىب، باطنىن بىنا قىلدى عشق.

مشرّب شعرلريده آدم ذاتى نىنگ اساسى نقصانى نفس و حرص بلاسىگه مبتلا بۇلگنلىگىنى، بو نقصان اونى الهى فضيلتلردن محروم اېتىشى، اخلاقاً توبنلشتىرىش، اؤتكىنچى ميل-ايستكلرنى اويغاتىشى، انسانى خصلتلردن، حقيقت، معنويت و معرفتدن يىراقلشتىرىشىنى ايتىب، نفس اژدهاسى كامىدن خلاص بۇلگنلر اوچون فقط الله - حق، حقيقت دىر دېگن

قرەشنى ايلگرى سورەدى. شو باعث انسان فقط اللهنى سېويشى، اونگە عاشق بۇلىشى، كامل انسان بۇلىشىگە از تە دل اينتيليشى، بو مشقتلى يۇلدە برچە عقوبتلرگە چيدەشى لازم. برچە يخشيليك، اېزگوليك - اللهدن دير، بنايرين، اونى سېوگن كيشى اۈز يقينلرينى، آتە-آنەسینى، اېل-يورتنى، آدملىرىنى هم سېوهدى.

تصوف عالميده شعریت نینگ نفوذى اۈزىگە خاص بۇلىب، الهى عشق مى دن سرخوش بۇلگن شاعرلر ذوق و شوقىنى مجازىي تمثاللر ارقەلى تصويرلشگە حرکت قيلگنلر. بوندهى كيشيلر متصوف دېب اتەلەدى. مشرب شعریتى نینگ غاويه وي، اخلاقي، فلسفي، عرفاني زمينى تصوف دير. مشرب تصوف ادبياتى نینگ وكىلى صفتيده نفسىنى يېنگيش ارقەلى كۈنگلىنى يوكسلتيريش، روحنى پاكلب، اۈتكينچى دنيا هاى و هوسلريدن اوستون بۇلىشىگە اينتيلگن. مشرب انسان نینگ موقعى-درجه سيگە اونینگ تۈكين حياتى، مادي ليكدن اېمس، عكسینچه، انسان نینگ اخلاقي گۈزەلليگى، يوكسك معنوي فضيلتلريدن كېلىب چيقيب يانده شهدى.

مشرَب الهى عشق كويچيسى دير. مشرب انه شو الهى عشق دېوانه سى بۇلىب، قلبيده كېچە ياتگن طغيانلرنى قندهى بۇلسە، شونده يليگيچه قيناق شعرلرى ارقەلى اظهار اېتەدى. اونینگ سۈزلرى مثال لغچه چۇغ، يانديرگوچى آلاو، آهو ناله سى نینگ چېگره سى يۇق، شاعر نینگ عشق دردیدن عالم لرزه گە كېلەدى. مشرب شعرلرينى اۈقىش جريانيده اونینگ كۈنگليده كېچە ياتگن شوق، ذوق، مجنونليک، بې طاقتليک و اۈز اصلينى تاپيشگە اينتيله ياتگن قلب ناله لرينى يوره كدن حس اېتيش همده بنده نینگ خداگە بۇلگن حقيقي عشقى قندهى بۇلىشى انگلنهدى.

مشرَب اۈز شعرلرينى دردنامه، كۈنگلىنى اېسە حسرت نامه، جراحت نامه دېب اتەيدى. مشرب نینگ دردى بير بورده نان تاپيش اميديده يورگن، منصب-عمل اوچون جانينى جبارگە بېرەديگن كيشى دردى اېمس، شوق و اضطرابده تونلرنى بېدار اۈتكزيب، كۈزلريدن قانلى ياشلر تۈككن، الله گە انتظار يوره ك نینگ ناله و فغانى، الهى محبت دردى دير:

مېن نالہ قیلہی شام و سحر داد اېشیگینگده،
جانیمنی بېرهی، شوخ پریزاد اېشیگینگده.
اول لاله و ریحان و سمن، تازه قیزیل گل
هم سرو بوکولدی، قد شمشاد اېشیگینگده.
زلفینگ سېنی بو جانیمه یوز دام بلادور،
جانیم قوشی صید اؤلدی چو صیاد اېشیگینگده.
سودای محبتگه توشوب من سېنی ایزلب،
اؤلتوردی غمینگ، کؤزلی جلا، اېشیگینگده.
اشکیم تۆکوبان هجر و غمینگده کچه-کوندوز،
ویرانه وطن – منزل آباد اېشیگینگده.
اول حسن و جمالینگ اؤتی مشربگه توشوبدور،
پروانه صفت کویدی، پریزاد، اېشیگینگده.

بو دردینگ دواسی الله وصلی، توحید و فنا بولیب، انساننی بو مرتبه گه عشق آلیب
بارهدی. مشرب تلقینیده عشق برچه مشکل ایشلرینگ کلیتی، انسان نینگ حقیقی
خلاصکاری، وجودنی پاکلاوچی آلاو، اکسیری اعظم دیر. مشرب اوچون مقصد حقه بیتیشماق،
ماهیتگه بیتیش یؤلی اېسه عشق دیر. مشرب نینگ شعریتی عشق نینگ تفسیری، اؤز اصلیدن
اجرهلگن روح نینگ ناله و اضطرابلر عالمیده اؤزلیگینی تاپیشی دیر. شونگه کوره، مشرب نینگ
عشقی دینلر، مذهبلر، تورلی تعلیمات و قره شلر، توشونچه لردن اوستون تورگن. مشرب مذهبلر
ارا تارتیشوولورنی معنی سیز و بېهوده نرسه، دېب حسابله گن. کیشیلرنی انه شو حقیقتی انگلشگه
چقیرگن. مشرب انسانده الهی فضیلتنی کؤریش و سېویشنی، روح و جسم طلبلری آره سیده

عذابده قالگن انساننى قوتقریشنى، فسق و فجور گناهلرینى محبت اؤتیده کويدیریشنى نیت قیلگن.

مشرَب تلقینىگه کؤره، برچه یخشىلیک و ایزگولیک خدادن، شونینگ اوچون خدانى سېوگن انسان یار یوزیده گى برچه نرسه لرنى، یار و برادرى، آته-آنهسى، اېل-یورتینى سېوهدى، کرملى و سخاوتلى بؤلهدى. مشرب ناپاکلیک عالمیدن پاکلیک عالمیگه، حیوانى حرص و نفس قوتقولرى عالمیدن الهى عالمگه کؤتریلیش اوچون ملامتى لیک طریقتى نینگ قلندرلیک حرکتیگه قؤشیلهدى. بوندن اصل مراد الهى عشق حاصل قیلیش اېدى. مشرب قلندرلیک نینگ بیرینچى شرطى وحدت مېى دن قانیش دېب بیلگن.

اکثرى تدقیقاتچیلر مشربدن انقلابچى، عصیانکار یسه ماقچى بؤلیب، مشرب نینگ شعرلرنى اجتماعى حیات حادثاتلرى بیلن باغلاشگه حرکت قیلگنلر. مشرب نى «عصیانکار شاعر صفتیده ظلم و رذالت ایلدیزلرنى قیرقیش اوچون یاووزلیک و یامانلیککه قرشى قلغان بؤلیب، عملدارلرنینگ کردارلریگه قرشى اؤز نرفتینى بیلدیرگن، شونینگ اوچون قلندرانه حیات کېچیرگن»، دېب تعریفله گنلر. اصلیده قلندر تصوف یؤلیگه کیریپ، خیر-احسان بیلن کون کېچيرووچى کیشى بؤلیب، ذکر و سماع آرقه لى الله گه روحاً یقینلشیپ، فقر و فنا درجه سیگه اېریشیش و حقیقتگه یېتیش اوچون اؤز جسمى و قلبینى پاکلاشگه ایتیلگن. قلندر اؤز مرشدى (پیرى) نینگ کؤرستمه لرنى سؤزسىز بجریشى شرط بؤلگن. شاعر بو حقدە شوندهى یازهدى:

مرادینگ گه یېتهى دېسنگ، قلندر بؤل، قلندر بؤل،

ستم اهلین یوتهى دېسنگ، قلندر بؤل، قلندر بؤل.

آغیزدن دُر ساچهى دېسنگ، قلندر بؤل، قلندر بؤل،

یامانلردن قاچهى دېسنگ، قلندر بؤل، قلندر بؤل.

ریاضتسىز بؤلهى دېسنگ، تنیم آزاد یورهى دېسنگ،

جهاننى سیر اېتهى دېسنگ، قلندر بؤل، قلندر بؤل.

رذالت كويدورهى دېسنگ، ضلالت اۆلدورهى دېسنگ،

همه سين سوپورهى دېسنگ، قلندر بۆل، قلندر بۆل.

گهرربزليک قيلهى دېسنگ، همه نى كولدورهى دېسنگ،

چو مشرب دېك بۆلهى دېسنگ، قلندر بۆل، قلندر بۆل.

مشرَب خلق ايچيده يوريب حق بيلن بيرگه بۆلگن. مشرب قلندرليک بيلن شهرت قازانگن. كۆنگيلنى قلندر توتيش، دنيا و نفس هوسلريدن خالى اپكنليك، هميشه بويوك الله ذكرى بيلن مشغولليک و خدا بويورگن اېزگو عمللرنى اۆز حياتى نينگ مضمونىگه ايلنتيريش قلندلرنينگ اساسى مسلگى بۆلگن. مشرب نينگ بابارحيم دېيرليشى سببى بير جهتدن قلندرليکكه باريب تقه له دى. قلندرلر اۆز پير، شيخ و رهنمالرينى بابا دېب اته گنلر.

قلندر هر قندهى باغليشيلردن، رسميتچيلىكدن خالى، آزاد بۆلگن، هر تورلى دينى عمل و عادتلرنى خلقدن يشيرينچه عملگه آشيره ديگن، خلق نينگ ملامت قىليشى اوچون ايريم ناشرعى عمللرنى قىليشدين تايمه يديگن، عزت-نفسينى هر قيله ديگن برچه عمللرگه تيار، شو بيلن الله رضاليگىگه اېریشيشنى آرزو قيله ديگن صوفى دير. قلندرلر بير-بیرلرى بيلن ابدل تيلیده سۆزليشگنلر، مخصوص ساچ قۇييب يورگنلر. اولر نينگ مخصوص كيملرى گلايه (باش كيىمى، قىپاق)، دلق (دروپشلر نينگ جوندن تۇقىلگن كيىمى)، كمر (بېلباغ)، عصا (حصه)، كچكول (كشكول)، قلندرلر بېليگه آسيب يوره ديگن قاواقدن يسلگن و سوو ياكه يېگوليكلر ساليينه ديگن بېلى سيقىق قاپقاقلى، اؤيمه نقشلى چېلك سيمان مخصوص ايديش)، كدو-مطبخ (سووقاواق، اوقت ساليينه ديگن ايديش) دن عبارت بۆلگن. اولر نينگ مسكنلرى شهر ياكه قيشلاق تشقرىسيده بنياد اېتىلگن قلندر خانلر بۆلگن.

قلندرلر شريعت عمللرينى تۇغرى بجرگن حالده، شريعت اهلى نينگ متعصليگى، تورلى بدعتلرگه اؤره ليب، شكل پرست بۆليب قالگن ملا، اېشان، امام-خطيپلر نينگ اوستيدن كولگنلر، اولر نى ظاهر بينلر دېب اته گنلر.

متصوف عالم ن. کامل اوف سۆزلىرى بيلن ايتگنده، بابار حيم مشرب كلته فهم، كېكە يگن خان و بېكلرنى، من-من كيمسه لرنى، ظاهر بين بې توفيق روحاني لرنى هجو اېتیب، الله آلدیده شاه و گدا برابر، دېگن عقیده نى ایلگری سورگن. مشرب اۋته راست گۆی، ساخته لیکنی یاقتیرمه یدیگن، چۆرت كېسر، حق گپنى ایتیشده هېچ نرسه دن تایمه یدیگن آدم بۆلگن، یوره گی بیر پرچه آلاوده ی یانیب تورگن. مشرب دپیدی:

اگر مردِ درست سن، هجره دل پاسبانی بؤل،

یاماننى یخشیسى بۆلگونچه، یخشینی یامانى بؤل.

مشرب قلندر بۆلسه هم، نقشبندي لیک و یسوي لیک طریقتی نینگ تورلی اۆلکه لرگه یاییلیشیگه کتّه حصه قۇشگن. او معناوي پیرلری بۆلگن ابراهیم ادهم، منصور حلاج، بایزید بسطامی، فریدالدین عطار، جلال الدین رومی، عمادالدین نسیمی مسلکلى نینگ دوامچیسى دیر.

«معرفتن بې خبرسن، گوهریمنى کاومه»

بویوک مقصدلرگه انسان معنوي، سیاسی، حقوقي عالمی نینگ مهم عامللریدن بیری - معرفت ارقه لی ابریشیله دی. چونکه آنگ و تفکرده گی اؤزگیشنى فقط معرفت بیلن بایتیش ممکن.

«معرفت» اتمه سی اؤزینی بیلماق، تنیماق دېگن معنای انگلتهدی. تصوفی اصطلاحده الله نى تیش، حقنى بیلیش علمى حسابلنهدی. معرفت انسان نینگ اؤزلیگینی انگلشی دیر. معرفت طریقت نینگ حاصلی و بې واسطه دوامی بۆلیب، انسان معنویتى نینگ کوندن کونگه آرئیب، کاینات و طبیعت علم-حکمتی شونینگ دېک انسانی و الهی سرلردن خبردار بۆلیشى ارقه لی نمایان بۆلگن. الله نینگ ۹۹ اسمی سر-اسرارینی بیلیش معرفت نینگ مغزینی تشکیل اېتگن.

معرفت آرقەلى نرسەلر نینگ ياشيرين (سرلى) ماهيتى، الهى ليگى انگلشيلگن، يعنى علم اوقيش و اورگنيس آرقەلى اېگلنسه، معرفت الله نینگ خاص كيشيلريگە مرحمتى، انعامى حسابلنگن. عارفلر «كىمكە اوزىنى يخشى تىيسە، پروردگارنى هم البتە تىيدى» حديثىنى شرحلپ، انسان اوزى نینگ توزيلىشى، مركب تركيىسى، جسمانى و روحانى وجودىنى اوركنسه، الله نینگ اولوغ حكمتى و بېقياس قدرتى نینگ بويوكليگىنى انگلەيدى، شو بيلن بيرگە اوزيدەگى كمچىلىك و ختالرنى قنچە سېزيب ادراك اېتسە، الله نینگ بېنقصان كامل ذات اېكنيگە ايشانچ حاصل قىلەدى دېيدىلر. زېرا، غزالى نینگ يازيشيچە، «الله تعالى نینگ هر بير ايشيدە بې حساب حكمتلر و سر-اسرارلر باردىر».

معرفت وايىسیدە انسان عالم نینگ بېپايانلىگى، اختلافلر، ضديتلرگە تۇلە اېكنىلىگى، ترقىيات و تنزل بيرگە اېكنىلىگى، خىلمە-خىل اينتيليشلر، نيتلر، آرزو-ارمانلر موجودلىگى و تۇقنش كېلىشى، دانا و نادان، اولوغ و كىچىك، ظلمت و نور ارەلش-قورەلش اېكنىنى انگلەيدى. مينگب يۇللرنى مشاهدە اېتەدى و اوزى تنلەگن يۇل اېنگ تۇغرى، حق يۇل اېكنيگە اقرار بۇلەدى.

معرفتگە آلىب بارووچى بىلىملر عقلى-حسى، حال علمى و سرالاسرار علميگە اجرە تىلگن. بيرىنچى علم ظاهري علملر بيلن شغلنەديگنلر علمى بۇلسە، ايكنىنچى علم حال مرتبەسىگە كۇترىلگن صوفى و عارفلر علمى، يعنى وجد، ذوق حالتيدە كشف اېتىلگن علملردىر. اوچىنچى علم اوليالىك علمى بۇلىب، معرفت اهلى علملرنى تۇغرىدن تۇغرى الله دن آلگنلر، علملر شعلە، نور كۇرىنىشىدە قىلرگە جايلىشگن. مشرب انه شو علمدن بېرەمند بۇلگن ذات دىر.

مشرّب انسان نینگ كۇنگلىدە الهى معرفت چراغىنى ياقووچى الله نینگ اوزى، دېب بىلگن. اونىنگ جذبە حاليدە ايتگن سۇزلرى معرفتدن بېخىر، فقط ظاهري بىلىملرگە تىەنىب ايش كۇرەديگن متعصبلر تامانىدن شكاكلىك و خودسيزلىك دېب توشونىلگن. شونىنگ دېك، مشرب نىنگ مسجد و بازارلردەگى ايرىم خط-حركتلرى شريعت نظاميگە ضد دېب حكم

قيلينگن. عاقبتده، يوقاريدە تاكيدلنگنى دېك، بلخ حاكىمى محمودخان فرمانىگە كۆرە، او آسىب اۇلدىرىلگن.

مشرّب قاضى و علمالرگە قرەتە «معرفتن بى خبرسن، گوهرىمنى كاولمه» دېب خطاب قىلگنىدە چندان حق بۇلگن.

خۇش، رىباكار شىخ، قاضى و علمالر كىم؟

مشرّب تلقينىدە اولر شوندى طايغه كىم، اۋزىنى خلققە يخشى و چىرايلى كۇرستىشگە اينتيلهدى، خودى آلتىن قاپلنگن مس كىبى اوستى يلتىراق، ايچى قلتىراق دىر. اولر نىنگ تشقى كۇرىنىشى دىن حمايه چىسى كىبى، ايچلرى كىر و بولغىچ، هر بىر خط-حركتلرىدە طمع موجود. نماز اۇقىش، رۇزە توتىش، حج گە بارىشدىن مقصدى اېلگە اۋزىنى كۆز-كۆز قىلىش، تون و كون قۇلىدە تسبيح اۇلتىرىشى كۇزبويه مەچىلىكدن باشقە نرسە اېمس. غافللىك بىلن اۇقىدىگن دعالرى مستلر بزمىدە گى ترلله بېدادگە اۇخشەيدى. اولرنى ذوق و شوقدن محروم اۇقىگن مقدس كلامى هېچ كىمگە نفع بېرمەيدى، اولر نىنگ ايچكى معنويتلرى بۇشلىقدن عبارت.

نېچە ملا علم اۇقىب، راه شىاطىننى تاپىب،

چون ربا و رشوهنى يېرلر خوش دارلىق ايله.

راست سۇز ايتىسنگ اولرغە، ذرّه قىلمسلر قبول،

كفر ايتتىنگ، دېب اوررلر، نېچە آزارلىغ ايله.

اولر اۋزلرىنى پاك قىلىب كۇرستىگنلرى بىلن، اولر نىنگ ايشى اسلام دىنىنى اۇلدىرىش، مسلمانلرنى دىندە بېزدىرىش. اولر بو ايشلرى نىنگ قباحت اېكىنى بىلمەيدىلر، وجودلرىنى غفلت پردەسى اۋرەب آلگن دىر.

منى كۇرسە قاچە دور شىخ الاسلام اهرىمن ينگلىغ،

نېچون: بۇينومغە زلفى تارى چىرمشگن تومارىم بار.

مشرّب دىن نامىدىن حىكم چىقىرىپ، اۈزلىرى اوچون ھىمىشە «يۇل» تاپىن رىشۈە خۇور، دل آزار، زاھرىگە قرەب حىكم چىقىرگۈچى، رىكار ملا و اېشانلرنىنگ اۈزلىرى بىلن اۈزلىرى آوارە بۇلىپ قالگنلرنى، اولرنىنگ ايمانىنى ايمانسىزلىك، دىن پرستلىگىنى دىن سىزلىك، تقوادارلىكلرنى كۇزبۇيەمە چىلىك دېب، رۇى-راست ايتىن:

جھان شىخى، كبارى، عالم و قاضى و ھم مفتى،

ھمە اۈز نفسى بىرلە سرگردان، مېن بې وطن كېلدىم.

مشرّب كلتە بىن و زاھرپرست خواجە، خۇجە، سىد، بېك و خوانلرنىنگ توتىن ايشلىرى مسلمانچىلىك و ايماندىن بۇلسە، مېنىنگ كافىرلرگە رھنما بۇلگنىم بۇلسىن، دېدى:

خواجە، سىد، بېگ و خان، سردارلر بدكار اېسە،

ظلم تىغىن تېز اېتردە ھر بىرى نامدار اېسە،

كاسەلېس كذاب شىخلر بو وطندە بار اېسە،

كفر اېلىغە مشربى دېك رھنما بۇلور.

مشرّب خلقىنى جھالت و قۇرقوودە سقىلشدىن منفعتدار بۇلگن متعصب روحانىلرنىنگ رىكارلىكلرى، عدالتسىزلىكلرنى نفرت بىلن آشكار قىلگن. «قىسە مشرب» دە روايت قىلىنىشچە، مشرب مسجىدە امامگە اقتدا قىلىپ نماز اۈقى ياتىگندە، نمازىنىنگ اۈرتەسىدە مشرب بې خواستدن «جۇق، جۇق» دېب يوبارەدى. امام نمازنى توگتگچ، مشربگە دغدغە قىلىپ، نمازنى بوزىپ، باشقىدىن اۈقىگنى سببىنى سۇرەدى. شوندا مشرب «سنىنگ غرضىنگ بوزوق، نماز اىچىدە «بوزاق آنەسىنى اېمىب قۇيمەدىمى كىن»، دېگن خيالگە باردىنگ، شونگە كۇرە مېن نمازنى باشقىدىن اۈقىدىم»، - دېب امامنى ملزم قىلەدى.

مشرّب نىنگ دل نالەلرى دنياپرست حاكم و جاھل علمالرگە ياقمەگن، شعرلرى اولرنى توبسىز تھلكەگە سالگن. رزق-رۇزى قارىنگە بىتىن، معرفتىن بېگانە، «اۈز نفسى بىلن

سرگردان» كيشيلر مشربنى «دېوانه»، «مجنون»، «تېلبه» دېب مسخره قىلىشدىن نريگه اۋتمەگنلر.

مشرَب شعرلىرى معرفت درغەلىرى اوچون دىر، زېرا مشرب نىنگ اۋزى «دردلر يىمنى دردسىزگە ايتىمىگ»، دېب التجا قىلەدى. اونىنگ شعرلىرى روح خستەلىگى و قلب گمراھلىگىگە قرشى قلقان بۇلىب خذمت قىلەدى.

مشرَب شعرىتى مىثالى يامغىر ققرەگن چۇل-صحرا لرگە حىيات بخش اېتىگنى كىبى اۋلىك قىلبرنى تىرىلتىرووچى، انسان نىنگ اۋزلىگىنى انگلش، شىخس و جمعيت، آدم و عالم، خالق و مخلوق مناسبتلىرىنى تېرن مشاھدە قىلىپ، بىر عمر عشقنى ترنم اېتىگن و عشق دردى بىلن يشب اۋتىگن حق بندلرى نىنگ كۇنگىل سرلرىنى اچووچى كلىت دىر.

«شېھرتى شعر بابارحيم مشرب معتبر اۋزىم»

مشرَب اۋز اثرلرىنى جمعلب، دېوان توزگن اېمس. اونىنگ شعرلىرى اخلاصمىندلرى و شاگردلرى تامانىدىن كىتابت قىلىنگن. شونىنگ دېك، مشرب گە بغيشلنگن قصە، بياضلر آغىزدن آغىزگە اۋتىپ، كېيىنچەلىك خلق كىتابلىرى شكىلدە بىزگچە ياتىپ كېلگن. مشرب غزلىرىگە مشرب، شاه مشرب، مشرب تېلبە، دېوانە مشرب كىبى تخلصلر قۇيگن. بونىنگ اۋزىگە خاص سىبى بار. حقيقتاً هم، مشرب نىنگ كۇنگىلگە قوبىلىپ كېلە ياتگن كويدىرگى جان الهى ذوق، جذبە، روحي كېچىنمە و اضطرابلرى اىپگە تېرىلگن مرجان كىبى دىر.

سۇز ملكى نىنگ سلطانى، اولوغ اۋزبېك شاعرى علىشېر نوايى دن كېين مشرب اۋز شعرلر يدە يىنە بىر بار توركى نظم نىنگ نە قدر بويوكلىگى و اۋلمسلىگىنى كۇرستگن. مشرب ابراهيم ادهم و منصور حلاجى غايىب دن پىر كامل دېب بىلگن. ايجاددە فرىدالدىن عطار، جلال الدين رومى، امام الدين نسىمى يۇلىدىن بارگن. لطفى، نوايى غزلىرىگە نظىرەلر يازگن، مخمسلىر باغلنگن.

آتش نفس شاعر نینگ ايجادي مېراڻى بيزگچه مڪمل يتيبې كېلمه گن بولسه هم، مشرب شناسلر نینگ سعي-حركتى طفيلى اونینگ تورلى دورلرده يازيلگن قوليازمه و تاش باسمه اثرلىرى نمونه لرى تاپيلدى.

بابارحيم مشرب نینگ شعري مېراڻىنى تيكلىش باره سیده سمرقندليک مشرب شناس عالم، فدایى انسان، ممتاز شعريت نینگ نازك فهم بيلميدان ج. يوسف اوف نینگ خدمتلىرى بې قیاس دیر. او مشرب دېوانى نینگ بير نېچه قوليازمه نسخه لرىنى ساليشتيريب، قیاسلب، تورلى بياضلر، قصه لر، منبعلر ايجيدن بيزگه معلوم بولمه گن شعرلرنى هم تاپيب، ۱۹۹۰ يیلده «مهربانيم قیده سن» نامى بيلن نشرگه تيارلهدى. شو بيلن بيرگه مشرب دېوانى نینگ اولگى نشرلرده يول قوليلگن خطالرنى برطرف ايتدى، شاعر ايجادى نینگ ينگى قيره لرى تحليل ايتيلدى. بو اېسه مشرب ايجادىنى اورگنیشده ينگى صحيفه لرنى اچدى.

ج. يوسف اوف تيارله گن «دېوان» دن مشرب نینگ ۳۸۰ ته غزل، ۲۱ ته مستزاد، ۴ ته مربع، ۷۸ ته مخمس، ۷ ته مسدس، ۲ ته مسبع، ۱ ته مثنى، ۱ ته مثنوي، فرد و تور تليكلرى اورين الگن.

مشرّب غزللىرى نینگ اساسى مضمونى محبت، عاشق نینگ كېچينمه لرى، ايريليق عذابلىرى، وصال شادليگى كېلىردير. مشرب يار و صلى اميدده «شام و سحر» ناله قيليشدن چرچه مه يدى، عشق يوره كلر ينى صدپاره و دېوانه قيلگىنى ايتيب، اوز ينى معرفت بازارى نینگ دېوانه سى، ايگى جهانگه هم سيغمه گن، ايگى دنيانى هم نظرگه ايلمه گن، بير آهى فغانى بيلن جهاننى كويديرگو وچى، يار دیدارى نینگ حيرانه سى، عشق اهلى نینگ سلطانى، دېب تعريفله يدى:

جمالینگ ساغينيب شام و سحر زار بيغلرمن،

جنون صحراسیده دېوانه - مجنون وار بيغلرمن.

كوزومدن موج اوروب سېلاب اشكيم توله قان آقتى،

تيلب وصالينگنى تونلر زار-زار ييغلرمن.

مستزاد (شعر مصرعلرى نينگ آخريگه عروض قاعدهسى اساسيده بير نپچه سۇز آرتتيريش) غزلكه اۇخشش، لېكن وزن آخريگه ايكى ركن نينگ قۇشيليشى قلب تۇلقينى، قيناقليگىنى يندهه آشيرهدى، اۇقووچى قليبده هيجان حسياتىنى پيدا قيلهدى. مستزاد آهنگى مقاملر آهنگيگه ماس توشگنى اوچون شاعرلر، مقامچيلر و شنوندهلر آرهسىده مشهور بۇلگن.

مشرَب شعريتيدىگى حرارت، عصيانكارلىك، قيناقلىك، گۇزەل قاچيريملر شاعرنينگ كۇپراق مستزادلر بيتيشيگه سبب بۇلگن:

قاش قاقى و كېتى،	ناگه كۇروبان كۇچەده اول سرو خرامان،
بير باقى و كېتى.	قاش اوچيده ايما قىليبان جبهسى لرزان،
هي-هي نې جواهر،	اول شۇخ پرى، كۇزلرى آفت، سۇزى آتش،
خوش ياقى و كېتى.	بير شېوه قىليب اېتتى مېنى اۇزيغه حيران،

مشرَب شعريتيدىه مربع (تۇرت مصرعلى شعر) كۇپراق خداگه ناليش، التجأ قىليش، حمد و ثنا ايتيشگه بغيشلنگن. مشرب ترنم اېته ياتگن ياريني «نازك نهاليم، بادام قاواغيم، خمچه قاش، چوچوك سۇز، تاتلوق لب، قرا قاشليغ، زلال چشمه يوزليق» دېب تعريفله يدى و اۇزىنى معشوقه نينگ «تورلىك-تورلىك جلوه سىگه» جانىنى بېرىشگه تيار عاشق دېب بيلهدى.

مشرَب نينگ عشق مكتىبى شو قدر جاذبه ليكى، معشوقه سى نينگ يوزىنى كۇرمەى دېوانه، خلقى جهاندىن بېگانه بۇلهدى، كۇكسى نينگ آهى تاشلرنى يارهدى، يار كۇييده قانلر يوتيب، حسرتگه تۇلهدى، كۇكسى نينگ دردلر ينى تاشگه بيتتەدى، اضطرابدىن باشىنى تاشلرگه اورەدى، عشق شرابىنى رند كىبى ايچەدى، درد غمىدىن يوره كلرى قان بۇلهدى، حسرتلرى هميشه اونگه همراه بۇلهدى و بونى باد (شمال، يېل) گه ايتيب، يارگه سلامىنى يېتكزىشنى قىتە-قىتە سۇره يدى:

ھجرانده مشرب افغان اېته دور،

بغرينى چندان گريان اېته دور.

كوزينى هر دم گريان اېته دور،

اي، باد، يبتكور ياره سلاميم.

مشرّب نينگ مخمس (بېش مصرعلى شعر) ژانريده يازگن شعرلريده هم شاعر نينگ يارگه انتظار قلب ناله لرى مجسم دير. مشرب نينگ «بؤلمه سون هېچ كيم» ناملى مخمسى شاعر نينگ ترجمه حالينى افاده لب بېره ياتگن دېك تصور حاصل قيله دى. مشرب اؤز حالينى باشقه گه روا كورمه يدى و هېچ كيم نينگ «انتظار و يولده حيران، كؤرگنده قوريب بېر بيلن يكسان» بؤلشيني خواهلمه يدى. مشرب تون-كون كوزيدن ياشلر آقيزيب، بغرى توله قان، يارى اونينگ افتاده حالينى سؤره شيگه انتظار، عشقى نينگ طبيى دوالشيگه محتاج، كؤز لريدن نور كېتيب، درددن قدى نون بؤلگنى، اؤزى دېك اهلى دردلرنى قيديريب تاپالمه گنى، دل راضينى اېشيتنه ديگن، يوره گى دفترينى اؤقيديگن دوست-برادرى يؤقليگينى، يار وصليده اؤليمدن باشقه دوا تاپالمه گينى ايتهدى:

عزيز، خوش وقت اېرديم، آخرگى دمده خوار بؤلگن من،

يوره ك-بغرى توتشگن، غم بيلن بېمار بؤلگن من.

كيشيم يوق سؤرغودېك كيم، مينگ بلاغه يار بؤلگن من،

بو بې كسليكده مېن دېك خانه ويران بؤلمه سون هېچ كيم،

كؤزيدن خون توكيب، بغرى قان بؤلمه سون هېچ كيم.

مسدس (التي مصرعلى شعر) هم مشرب ايجادى مهارتى نينگ يارقين نمونه سى بؤليب، شاعر دل راضينى ينه ده گؤزهل افاده لرده تصويرله يدى. مشرب ياريگه ناله قىليب، «اؤزگه يوزگه باقمه دېب، كؤزيمگه ميخ قاققن مى سن، قتل اېترگه قصد اېتيب بغريمگه تيغ

چاپقن موسن» دېب، يارى نينگ جفاسيدن كوييب-يانه دى. عين دمده شونچه عذاب بېرگن يارى نينگ جفاسينى اونوتيب، اونى سييلشگه، گوزهل سوزلر بيلن يوپه تيشگه حركت قيله دى:

جانى يوز مينگ پاره قيلدى، دلربا، نازينگ سېنينگ،

اېلنى قربان ايله مك دير كونده اندازينگ سېنينگ،

اۆلديرورگه، تيرگوزورگه يۇقتور انبازينگ سېنينگ،

اېل سوزينگدين جان تاپر - جاندور كه الفاظينگ سېنينگ،

شرح قيل، جانان، نه دور حسنونگ گه پروازينگ سېنينگ،

اؤرگوله ي، اې دلربا، يا جان موسن، جانان موسن؟

مشرّب نينگ مسيح (يېتى سطرلى شعر) ژانريده گى شعرى هم «جانى نينگ محبوبى»

مدحيگه بغيشلنگن. شاعر يارى نينگ قيلگن جفالرينى جانى نينگ راحتى دېب بيله دى:

غنچه نازك بدنيم، لاله زاريم،

شمشاد قديم، سيم تنيم، چشم خماريم،

حسن ملكى نينگ سلطانى اوزينگ - شاه سواريم،

كېل اديمه، جان صدقه قيله ي سېنگه، نگاريم،

هم صبر و قراريم قالمه دى، دلده مداريم،

وه-وه، نه گوزهل سن، نه عجايب، نه قيامت،

هي-هي، نه جفا قيلسه صنم جانيمه راحت.

مشرّب نينگ الله گه بولگن اؤته كوچلى محبتى طفيلى ذوق-شوق و بې خودليک حالتيده

ايتگن شعرلرى مفتون كاردير. مشرب اوزينى گلشن ايچره سيراقي بلبلگه، تون و كون الله

وصليگه يېتيش اميدده آه و ناله چېكووچى عاشقنه اؤخشته دى:

گلشنِ باغی دھر ارا بلبل چغمه زار اؤزيم،
 بير تۆتِ بي بديل اوچون عاشق در به در اؤزيم.
 کوينگه دم-به دم باريب نوحه و زار لر قيليب
 شام و سحر فغان ايتيب، حافظ و خوش اثر اؤزيم...
 خسرو کامران بۇليب، رستم داستان بۇليب،
 بير زور پهلوان بۇليب، حمزه رخنه گر اؤزيم.
 عاشق نکتهدان منم، پير هدايت خان منم،
 شهرتي شعر بابيده مشرب معتبر اؤزيم.

دېوانده گي شعر و غزller بديعي يوكسكليگي، حس-تويغولر نينگ فوق العاده
 جۇشقينليگي، خلق ايجاديگه خاص بۇلگن معنا و منظره لرگه باييليگي، فكرلر نينگ صميمي ليگي
 و بي غبارليگي بيلن عصرلر آشه مينگ قيره لي آلمس كبي تاووليپ، منور ياغدو تره تماقده.

«اگر عاشقليغيم ايتسم، كويوب جان و جهان اؤترتر»

محبت معرفت نينگ مېوه سي بۇليب، اونينگ مقامي قلبده كوچلي طغيان نينگ
 كؤتر بليشي، بي طاقت و بي زاوته بۇليب، برچه گؤزه لليك لر منبعي، قدرت و نصرت، نعمت و
 راحت اېگه سي الله تامان تليپ نيش دير.

تصوف ادبياتيده عشق مركزي توشونچه لر دن بيرى بۇليب، اونينگ ايگي توري موجود.
 بيرينچيسي، مجازي عشق - الله تامانيدن يره تيلگن برچه مخلوقات و موجودات لرگه - انسانگه
 و بوتون بارليققه نسبتاً مهر-محبت تويغوسي دير. مجازي عشقده گي يار انسان بۇليب، اونده
 جميع كه بيغمبرلر، عزيز-وليالر، آته-آنه، فرزند، اينيقسه، گؤزه ل قيز ياكه مرد ييگيت يار تمثالي

بۇلىشى ممكن. حقيقي عشق - بوتون عالمير يره تووچىسى بۇلگن، پاك و قدرتلى اللهنى تىش، بىلىش، انگلش و او بىلن بىرلىك توىغوسى دىر. حقيقي عشق تمثالى الله دىر.

مشرَب نىنگ «اگر عاشقلىغيم ايتسم، كويوب جان و جهان اوتر» دېگن سۇزلىرىنى شاعر روحى نىنگ آوازي دېب تعريفلسه، شاعر نىنگ روحى ايگى جهاننى هم بغريگه سيغديره آلهدى. مشرب الهى عشقن شو درجه ده سرمست بۇلگن كه، اونى آشكار قىلىشنى هم يشيريشنى هم اودهلهى آلمه يدى.

اگر عاشقلىغيم ايتسم، كويوب جان و جهان اوتر،
 بو عشق سرين بيان ايتسم، تقى اول خانمان اوتر.
 كيشيگه عشق اؤتيدىن ذره توشسه عشق بۇلور گريان،
 بۇلور بي سرو بي طاقت، يوره ك بغرى همان اوتر.
 نچوك طاقت قيلهى، دؤستلر، بو درد ايله بۇلوب حيران،
 غمىم باشقه، الم باشقه، يوره گيمنى نهان اوتر.
 بو مشرب دردينى، جانا، كه هېچ كيم باشيغه سالمه،
 اگر محشرده آه اورسم، بهشت جاودان اوتر.

عاشقلىك نىنگ باش صفتى اوزيدن و برچه دن بېگانه لىك بۇلسه، مشرب عشق يۇليده نه فقط اوزىنى اونوتگن، برچه نرسه دن كېچىب، اول پرى-پىكر خياللىرىگه غرق بۇلگن.

مشرَب ايجاديده الله گه محبت و اونىنگ وصليگه يېتىش يېتكچى اۋرىنده توريشى يوقاريده تاكيدلنگن اېدى. مشرب قلب طغيانلىرىنى اظهار اېتىشده تورلى رمز - تمثاللر، توشونچه-عباره لر، مثلا، عشق، محبت، يار، جانانه، گل، مى، باده، وصال، محبوب، معشوقه، دؤست كى سۇزلردن فايده لنگن.

عشق سۆزى نىنگ لغوي معناسى «ياپىشماق»، «چيرمىشماق» بۇلىب، تصوفي اصطلاحده عشق محبتده حددن آشىش دېمك دىر. حسين واعظ كاشفي عشقنى شوندهى تعريفله يدى: «عشق درياسى اۋزى نىنگ جاذبه قدرتى بىلن بارلىق (تيرىكلىك) مسكىدىن اۋزىب، فقر و يۇقلىك نىنگ چوقور دېنگىزىگه قۇشيله دى. قچان كه عاشق يوزىنى باشقه بىر تامانگه بورر اېكن، عشق اونىنگ جانى گريپانغىه چىنگ سالىب، يۇقلىك سىرى تارتىب كېتەدى و نگاھىنى غارت قىلەدى، غرورىنى اۋز النگەسى بىلن بدنلرنى تېشىب اۋتېب، يوره كلرگه قدر يېتەدىگن شعلهسى بىلن كويدىرىب يوباره دى». بو اسرارلرنىنگ برچەسى عشق نىنگ اثرى دىر.

عشق «سالك نىنگ بوراقى، يۇلا وچىلرنىنگ اولاوى»، زېرا عقل اېلىك يىل متصل حركت قىلىب اېرىشگن موفقيتلىرنى عشق بىر لحظه ده كول تېپەگە ايلنتىرەدى و عاشقنى پاك اېتەدى. مشرب نىنگ عشقى و عاشقلىگىنى، اونىنگ روھىنى انگلش، يوره گى نىنگ توب-تويده يشىرىنگن سىرلى اضطرابلرنى ايلغش مشربانه حيات طرزىگە مىسر قىلەدى. يعنى مشرب روھىده گى يوكسكلىك، اونىنگ درد و حسرتلىرى حقىده گى تصورلر مشرب دنياسىنى بوتونلەى قمرەب آلامه يدى، اونىنگ هر بىر شعريده گى تصوير مشرب باشىدىن كېچىرگن حالتنى عكس اېتتىرەدى.

مشربنى انگلش اوچون مشرب بۇلىش كېرەك. مشرب اوچون عشق - آزادلىك. عشق اونى دنيا غمى و او بىلن باغلىق توشونچەلردن آزاد قىلگنى بىلن خداگە قتيق باغلب قۇيەدى. چونكه عاشقلىك - بندهلىك نىنگ اېنگ عالي (حددن زياد) كۇرىنىشى دىر. مشرب آزادلىك دېگنده اونى يالغىز خداگە باغلىنىش دېب انگله گن.

عجب مجنون اېرورمن، دشت ايله صحراگە سيغمم دور،

دليم دريائى نور دور، موج اوروب دنياگە سيغمم دور.

شريعت، هم طريقت، هم حقيقت مېنده دور موجود،

چو سلطان ازل دورمن، كه عرش اعلاگە سيغمم دور.

مقام حيرت ايچره گاهى خودمن، گاهى بي خود،
جنون بازاريده مستمن كه، استغناگه سيغمم دور.
گاه اؤروس، گاهى چپر كس، گاهى مؤمن، گاه تر سامن،
ني كونيته، ميان لاءِ اَللّٰه گه سيغمم دور.

شاعر مجنون كى عاشق نينگ روحى مكانى زمانگه سيغمسليگى، او بو توشونچه لردن
تشقريده اېكنليگى، عاشق روحى بلقيب، پارلب توريشى، او ايگى دنياگه هم سيغمه ي، ايگى
دنيانى، عرش اعلانى، فلک و ملكر عالمينى هم قمره ب آيشينى، چونكه اونينگ عاشقى -
يره تووچى سلطان ازل، يعنى همه نرسه اوندن و اونگه قره ب باريشى، همه نرسه اؤزگريشى،
رواجلنشى، ترقي ايتيشى، پيدا بؤلشيشى، يوق بؤلشيشى، خدا اېسه اؤزگرمسليگى، همه نرسه
توگه سه هم، او توگه مسليگينى كويله يدى. پاكلنگن عاشق روحى هم اؤزیده الهى ليكنى
عكس اېتيره دى.

مشراب عشقنى تعريفلشده هم، شراب، باده اصطلاحلريدن هم فايده لنگن. مَي (عشق)
قوييله ديگن كاسه، قدح ياكه جام كى ايديشلر كؤنگيل رمزلى بؤلگن. كؤنگيلده (ايديشده)
عشقنى (مَي) توله عاشقلر (مست، دېوانه، خمارى) تۇپلنه ديگن جاي پير (استاذ، مرشد، طريقت
پېشواسى) درگاهى دير. عشق مَي اېكن، صوفى لر درگاهى ميخانه دير. معرفت اوله شووچى،
عشق سرلرينى تلقين اېتووچى پير كامل ساقى بؤلسه، عشق اهلى اونينگ مريدلىرى،
شاگردلريدير. وصل اهلى كمالاتگه اېريشگن، ولايت مقاميده گى ولي دير.

بلاغتگه اينتيلگن، اؤزىنى انگله گن، يره تووچيسينى تنيگن، حقه اينتيلگن انسان ميده -
چويده تصورلر، بدعت و ايريم-سيريملر، قاتيب قالگن عقيدة و مراسملردن حاصل بؤله دى و
عالمى اؤزگچه نگاه بيلن انگله يدى. انسان قنچه ليك ميده لشيپ بارسه، ارزيمس ايكيير -
چيكيير لرگه وقتينى باى بېريب، عزيز عمرينى ضايع كېتكزسه، هېچ قچان اؤزليگينى
انگالامه يدى.

مشرَب اوچون ملي، ايرقي، ديني، مذهبي، جنسي و باشقە بۇلينيشر و نزاغر كېرەكسىز و آرتىقچە بۇلىب كۆرىنەدى. اونىنگ اوچون شرق و غرب، نصراني و بدوي يا مسلمان - برچەسى برابر.

مشرَب تلقىنىدە دىنلر دىناوي اۇلچاؤلرگە تېگىشلى، روح اېسە انساني ليكنى بېلگىلاوچى فضيلت دىر. زېرا روح برچە انسانلرنى بىرلشتىرەدى، اىيرمەچىلىك، سفسطەبازلىك، خودبىنلىك نەقدر نادانلىك و بو مشرب نزديدە گۇدكلر ايشى دىر.

مشرَب هميشە حق ياديدە بۇلگن بۇلسە هم، خلق بىلن بىرگە بۇلگن. اونىنگ اوچون اساسي مېزان آدمي ليك دىر. مشرب انساننى اولا آدمي ليك صفتلرگە قرەب احترام اېتگن و قدرلەگن. مشرب اوچون برچە آدملر خدانىنگ بندەسى و اولرنى خداگە آلىب بارەديگن يۇللر تورلى ديني، مذهبي يۇنەليشده بۇلسە هم، بىرتەدىر. يعنى يۇللر بىر-بىرىدن راست-روست، عرف-عادت، مراسملر بىلن فرقلىنسە هم، هر بىر انسان نىنگ اصل نىتى، مقصدى يگانەدىر.

مشرَب تلقىنىدە انسان قنچە ليك معرفتلى بۇلسە، شونچە انساني دىر، شونگە كۆرە، او برچە آدملر دەگى انساني فضيلتلرنى قدرلەيدى و عالم دەگى برچە نرسەلرگە محبت بىلن قرەيدى. شاعر عشقنى ايمان، عاشقلرنى ايمانلى دىر، عشقندن بې بهرە، كۆكسىدە داغى يۇق كىشىلرنى ايمانندن بىراق، اولر بېدر دلىك بلاسىگە گرفتار بۇلگن نارسالر، دېب حسابلەگن:

قىسى تن نىنگ عشقى يۇق بۇلسە، اونى ايمانى يۇق.

مشرَب شعريتى نىنگ اۇزىگە خالصلىگى و تکرارلنمىسلىگى شون دەگە، مشرب اوچون خدانىنگ اۇزى - محبت، اونىنگ اوچقونلرى، ذرەلرى عالم اوزره ترەلگن، بىلىم هم، معرفت و حكمت هم، دين و اعتقاد هم برچەسى عشق طفىلى دىر. الهيات عالمى بې حدود، چېكسىز بۇلگنىدە عشق هم چېگرەسىز، اونىنگ اۆتمىشى، ماضي سى يۇق، او دايم استقبال دىر. عقللر قريدى، جسملر اېسكىرەدى، حسلر سۇنەدى، اما عشق همه وقت نوقيران، حقيقت و اېزگولىك نىنگ اۇزىدە ابدى.

عشق عيسى نى كوككه كوتردى، موسى نى سينا تاغيگه چيقرىب، ديدارطلب قىلدى، اسلامنى جاري ايتىب، رسول الله نى معراج تونى پروردگار حضورىگه يبتكله دى. مشرب شعرلر بده وامق، مجنون، فرهاد، شيخ بايزيد، شيخ شبلي، جنيد بغدادى، شمس تبريزى، فريدالدين عطار، خواجه بهاءالدين نقشبند، ابراهيم ادهم، منصور حلاج، عمادالدين نسيمي ناملىرى تىلگه آلىنگن. اولر برى عشق درغه لرى، الهى نور پروانه لرى دير.

ياشى يبتميشگه يبتىب ساتغوردى اوزىنى بايزد
 معرفت بازار بده، كورگىل، نه سودا قىلدى عشق؟
 شيخ شبلي، شيخ عطار و اناللق صحبتىن،
 كىردى ايچدى باده نى منصورنى دارده قىلدى عشق.
 كفر ايتتى، دىب نسيمي تبرىسىنى سؤيدىلر،
 گوشت و پۇستىن سؤزلتىب، عالمگه گۇيا قىلدى عشق

شاعر بى ملال: «نماز و رۇزه دن كېچكىل، محبتگه باته كورگىل» دىب ايتراپكن، قنچه دن-قنچه دانشمندلر، علمالرغه مسخره بۇلگن اوز قومى - «دېوانه لر» اصل بده عارف لرنىنگ عارفى اپكىنىنى فخر بىلن تاكىدله گن.

مشرَب اوزى سىغىنگن غىرى پىرى بۇلگن منصور حلاج نى عشق قربانى، حق گۇبلىك تمثالى صفت بده اولوغلب، القه يدى. مطلقىتگه واصل مشرب باشىنى منصور كى دارگه توتىشگه راضى بۇله دى:

وحدت مئى نى پىر مغان ايلكىدن ايچدىم،
 منصور كى باشىمى دارغه توتته قالدىم.

منصور حلاج روحى شيخ فريدالدين عطار آرقه لى آلتى يوز بىلدىن كېين مشرب
 جسمىگه سىنگگن:

مینگ انالحق کبله دور منصور آسیلگن داردین،

هر زمان لیبک دېب کبلگه ی ندا جباردین.

منصور سۆزی خطا اېمس اېدی، او حق گېنى ایتدی، تنگری نینگ اۆزی لیبک - منه مېن رېيم، دېب ندا بېرماقده، اونینگ سۆزلىرىنى تصدیقه ماقده، دېدی شاعر. مشرب نظریده یېر و کۆک، درختلر، دریالر، میسه-کۆکتلر، دار یاغاچی، کېسیلگن باش، نسیمی نینگ اېت-سویکلری هم انالحق دېب فریاد چېکه دی.

«منصورنى دارده قیلگن عشق» چېکسیز بؤلگنیده ی، منصورلر، نسیمی لر هم بی حساب دیر. مشرب منصور حلاج غایه لریگه بوتکول قوشیلگن حالده، اونینگ مثلگه جسماً و روحاً تلپینه دی. «ساغینچیم نینگ دردی شونده ی زورکه، - دېدی مشرب، - درختلرنی خامه، دریالرنی سیاه، آسمانلرنی کتاب صحیفه سی قیلیب یازسم هم ادا بؤلمه یدی». قرآن دن اقتباس قیلینگن بو تشبیه نه قدر چیرایلی و حشمتلی! قرآن ده او الله نینگ قدرتی توصیفی صفتیده کبلیتیریله دی، مشرب اېسه بو تشبیه نی هم الله قدرتی و هم الله عشقی قدرتی نی تعریفل قۇلله گن.

مشرّب بیر عمر عشق دردیده یانیب، اضطراب و قیغو بیلن یشه گن. اونینگ بېدارلیگی، قلب تفتی تفکر عالمینی نورلنتیرگن میاق بؤلگن. مشرب نینگ معنوی اویغاقلیگی اونینگ فکرلریده گی سرکشلیک، ناخاطر جمعلیک، گناه کارلیک تویغوسی، اؤز-اؤزیدن قانیقمسلیک، یوره ک سرلرنی برچه گه آشکار قیلیشدن تارتینمسلیک کبی لرده نمایان بؤلگن.

مشرّب زمان و مکانگه سیغمه ی، سرسان-سرگردانلیکده یورت کېزگن و قه پیرده بؤلمه سین عشق الهی دن سۆز آچیب، «دردیگه درمان تاپه آلمه گن»:

خدانی شوقیده ییغلب اؤزیم آواره مشرب من،

کۆزی یاشلیغ، قدی خملیغ، ولی صدپاره مشرب من.

ایچیب جام محبتدین حدیث شکریدین من،

اۋزىنى قىدرتىن اچقان خدانى دىفترىدىن من.

شاعىرلىك اۋزى نىنگ حقىلىكىنى حس اېتىش دىر. مشرب ھىم ھىمى نىنگ آخىرىگچە حقىلىكىگە ايشانىب يشەگن و اۋلىمدن قۇرقمەگن. مشرب شىرلىرى نىنگ ھىر سىطرىدە عاشىقلىك و دىوانىلىككە يېتىشىگن يورەك نىنگ نالەسى مىجسىم دىر.

مشرّب شىرلىرى ھىمباقى دىر، اوندە نورسىزلىك، فىضسىزلىك، تكبرىلىك يۇق. قىنر بولاق كىي يورەكدن آتلىب چىققن مىصرىلدە بارلىق نىمايان بۇلەدى، اوندە ھىيات ھىم، اۋلىم ھىم، اۋتمىش ھىم، كېلەجك ھىم، موجودلىك ھىم، ناموجودلىك ھىم، بارلىق ھىم، يۇقلىق ھىم مىجسىم.

«قىسە مشرب»

«قىسە مشرب» - «شاھ مشرب قىسەسى» بابارىھىم مشرب نىنگ شاگردى پىرمت سېتارى تامانىدن يازىلگن.

«قىسە مشرب» مشرب شىخسى نىنگ كۇپ قىرەلرىنى اچىب بېرەدىگن، خلىق مېھرىنى افادەلەگن اثر دىر. «قىسە مشرب» سۇز باشىسىدە «ايكى جھانگە سىغمەگن» عشق صاحىبى نىنگ غراىب ھىيات يۇلى مىناقىلردە يىنەدە جاذبەلى تىسوىرلىگن. مشرب نامى تىللىردە داستان بۇلگن.

«قىسە مشرب» خلىق داستانلىرىگە اۋخشەيدى، واقىلەر مشرب نىنگ توغىلىشى و ھىمى نىنگ آخىرىدە بلخ پادشاھسى مىمودخان تامانىدن دارگە آسىب اۋلدىرىلىشى بىلن يىكونلنەدى. اثر دى مشرب «مىجزەكار اوليا، بىلىمدان، حاضر جواب شاعر، تقوادار، تۇغرى سۇز، عاقل، ھالال، پاكىزە انسان، دنيا مالى و حضور-ھالوتىدن واز كېچگن دروبش» صىقتىدە تىسوىرلىگن.

رواىت قىلىنىشىچە، شاعر قەبىرگە بارمەسىن، صوفىانە، خلىقچىل غزلىرى و آتشىن سۇزلىرى بىلن خلىق كۇزى اۋنگىدە اوليا صىقتىدە نىمايان بۇلەدى. مشرب نىنگ آرقەسىدن

اڀر گشيب، حرمتينى جاييگه قۇيشه دى، حاكم طبقه لار اونگه مريد بۇلشگه حركت قىليب، اۇز كاشانه لريگه تكليف اڀتيشه دى. اۇز نامى نينگ اولوغلىشى، حرمت-اعتبارى آشيب، كبر-هواگه بېرىلمسليگى اوچون شاعر بو جايلرده آداب-اخلاق قاعده لريگه سيغمه يديگن نامقبول ايشلر قىليب، برچه نينگ حوصله سيني پير قيله دى، اۇز حياتينى تهلكه گه ساله دى.

«قصه مشرب» ده كېلتيريلگن حكايه و روايتلر قديمي فالعكلار عنعنه لرى اساسيده يره تيلگن كه، شاعر نينگ غيرطبيعي معجزه لرگه باى سرگذشتلرى، مثلا، اۇتده يانمسليگى، خضر بيلن اوچره شووچى، اۇز تقديرينى آلدندن كرامت قيله آليشى، باطني نگاه بيلن كيشيلرنينگ حالتلرينى ادراك اڀته بيليشى، سوو آستيده انچه وقت توريشى كيبيلر خودى بۇلگن واقعه دېك تصورات قالديرگن.

«قصه مشرب» ده آدمزاد نينگ پيدا بۇلوشى، اصحاب كهف حقيده گى قرآن حقيقتلرى هم اۇزى نينگ بديعي افاده سيني تاپگن. شونينگ دېك، قصه ده مشرب يشه گن دور روحينى عكس اڀتتيرگن حياتي لوحه لر هم بسيار.

مشرَب دنياقره شى نينگ نازك قيره لرينى، بعضى شعرلرى نينگ يازيليش تاريخينى يخشى راق توشونيش اوچون اسرده معلوماتلر موجود. زېرا، قصه ده گى يارقين و عجب تاوور حكاياتلر مشب حقيده گى تصورلر يميزنى باييتيش بيلن بيرگه، مشرب شخصيگه چوقور حرمت و احترام حسينى اويغاته دى.

روايت قىليني شىچه، مشرب ختن قيشلاقلريدن اۇتيب كېته ياتگنده، بير دهقان اڀكىنينى شودگار قىليب، مشرب غزللريده گى سۇزلرنى بوزيب كويله ياتگن اڀكن. مشرب هم كېتماننى آيب، دهقان نينگ اڀكىنلرينى چاپه باشلدى. بو حالنى كورگن دهقان مشربدن «سېنگه نيمه يامانلىك قىلديم كه، مېنينگ اڀكىنلر يميگه ضرر يېتكزه سن، يېر يمني نيمه اوچون بوزه سن» دېب سۇره گنده، مشرب «بوزيب اۇقى ياتگن غزلىنگ مېنينگ عمارت يميدير، سۇز يمي سېن دېكلرگه قالب خوار بۇلگونچه، كوييب كول بۇلگنى يخشى راق» دېب دكى بېرگن اڀكن.

مشرّب نینگ اخلاصمندلری اونینگ ایتگن شعرلرینی یادلب، کپینچە لیک کتاب حالیگە کبلیتیریشنی خیال قیلشەدی. مشرب باطنی نگاه بیلن اولرنینگ نیتینی انگلب، «مبندن کتاب قالسە، اهل محبت خراب بۇلور» دېگن اېکن.

آتش نفس شاعرنینگ شخصی تورلی زمانلردە تورلیچە تلقین قیلینیشی نتیجە سیدە توشونماوچیلیکلر کبلیب چیققن. مشرب حقیدەگی تدقیقاتلردە مفکورە تاثیری آستیدە او روحانیلر و خداگە قرشی کورەش آلیب بارگن شکاک شخص صفتیدە تصویرلنگن. اینیقسە، مشرب و اونینگ پیری آفاق خواجە، مشرب و روحانیلر اؤرتە سیدەگی توشونماوچیلیکلر «قصە مشرب» نی مطالعه قیلش حریانیدە برطرف ایتیلەدی.

مشرّب اوچ بیل ریاضت چکیب، ایله شهری نینگ حاکمی و قیزینی مسلمان قیلەدی. بوتون ایله خلقی هم مسلمان بۇلەدی. شو طفیلی آفاق خواجە مشرب گە «رستمانه ایش قیلدینگ، گناھینگدن اؤتتیم»، دېب درگاھینگە قبول قیلەدی.

روایت قیلینیشیچە، مشرب قیرغیزلر یورتینگە کیریپ بارگنیدە اونى دشمن دېب، اؤلدیرماقچی بۇلە دیلر. قمیشلرنی تۇپلب، مشربنى اؤتدە یاقە میز دېب هرچند اورینسەلر هم، اؤت یانمەیدى. بو کرامتنی کؤریب، آیاغی آستیگە بیقیلگن قیرغیزلرنی مشرب دعای بد قیلەدی: «الها، بو جماعه قیرغیزنی بۇلدیم دېگندە بوزگە یسن».

مشرّب هندوستان دە بۇلگنیدە مسجدگە جمعە نمازینی اۇقیش اوچون کیرگن، امام آدملرنی «هلالها حساب، حرامها عذاب» دېب قۇرقیتە یاتگن پیتدە قۇلیدەگی قمچیسى بیلن امامنى بیر اوریب، اؤزی منبرگە چیقیب قوییدەگی بیتنى اۇقیگن اېکن:

کؤترسنگ پردەنى ناگاه یوزینگنى بیر کورەى دېمن،
جمالینگگە نظر سالیب، که حسنینگە تۇبەى دېمن.

خلاق قبیلەگە باقیب، دېبورلر ربّی الاعلی،

نماز و رۇزە سن دېب، سنگە سجده قیلەى دېمن.

«قصہ مشرب» خلق نثری نینگ اېنگ گۈزەل نمونەلریدن بیری صفتیدە حاضرگە قدر سېویب مطالعە قیلینەدی. مشرب حیاتیگە عاید ایریم واقعەلر بوگونگی کون اۇقووچیسى نینگ تصویرگە سیغمسلیگی، اېستېتیک (حسی ادراک) قرەشلیرگە ضد کېلیشى ممکن. شونەدی بۇلسە هم، اثر مشرب حقیدەگی تصورلریمیزنی باییتەدی و اۋزی نینگ عاشقلیگینی برالله ایتە آلگن، باشیگە توشگن محبت سوداسینی بیان قیلگن شاعرنینگ کۈنگیل اظهارلری معرفت اهلېگە منظور بۇلەدی.

حرفلر نینگ سحرلی جلاسی

شرق خلقلری شعریتیدە عرب حرفلری نینگ گرافیک شکللریدن بدیعی اصول صفتیدە فایدەلنیش پاپتیک (شعریت) عنعنە بۇلیب، بویوک سۈز اوستەلری حافظ شېرازی، مولانا لطفی، عطایی، سکاکی، عبدالرحمن جامی، علیشېر نوایی، ظهیرالدین محمد بابور، آگهی، مقیمی، فرقت اثرلریدە کېنگ قۇللنیلگن. مشرب ایجادیدە هم واقعەلر تصویرى جانلی تمثیل، اشاره، حرفلرە افادەلنگن. جملەدن، یارنینگ قامتی الفگە، هجراندهگی عاشق نینگ بوکیلگن قدی دالگە، محبوبە نینگ زلفی جیمگە، قاش کۈزلری نونگە، تیشلری سینگە، خالی نقطەگە قیاس اېتیلەدی.

«الف» دېک جان اراسیدە نھال قامتین اسرەب،

غمیدین عاقبت قدیمنی «نون» ینگلیغ دوتا قیلدی.

مشرَب بو غزلیدە یار و جان اۋرتەسیدەگی مشترکلیک و اویغونلیکنی نہایتدە نازکلیک بیلن تصویرلەگن. محبوبە عشقیدە کوپگن عاشق نینگ قدی اېسە نون کبی اېگیلگن.

مشرَب نینگ یوکسک بدیعی مھارت اېگەسى اېکنلیگی اونینگ عالم-عالم معنانی بیر سطرده خودی اېیگە تېریلگن صدف کبی تېرن افادەلشیدە کۈرینەدی. بو حقدە اونینگ اۋزی شونەدی یازەدی:

...مينگ معناني بير نقطه بيرله محترم قيلديم.

مشرّب حرفلردن سؤز اؤيينى قيلهدى و عين وقتده بير سؤزگه بير نېچه معنائىنگ لباسينى كييديرهدى، حرفلر ارقهلى يارنىنگ گؤزه لليگىنى تصويرله يدى:

ايگى زلفىنگ ايله قدينگ مثال «جان» دېرلر،

كيم «جيم»، «الف» ايله «چون» يوزىنگده خالىنگ اچ...

مشرّب حرفلر تمثاليده يارگه بؤلگن آتشرين محبتى، قلب طغيانلرى، روي اضطرابلرى، كېچىنمه لرى، يارگه يېتىش اميديده چېككن زحمتلرينى ايشانرلى افاده له گن:

يوز جفا باشيمگه آرتتوردى، وفانى كورمه ديم،

اخري بارى ملامت قامتيمنى قيلدى «نون».

مشرّب نىنگ «قيلديم بو كون» رديفلى غزلى الفب حرفلرى طرفيده يازيلگن بؤليب، هر بير حرفگه تعريف بېريلهدى. مشرب حرفلر تمثاليده يار وصفينى قيليب، اونگه عشقيني داستان ابتهدى، يارنىنگ حسنىنى تعريفلب، جفالرينى تيلگه آلهدى:

الف - الف دېك قامتىنگدين ابتدا قيلديم بو كون،

ب - بلاى داغى دردىنگ دلگه جا قيلديم بو كون.

ت - تلاوت قيلگه ي اېرديم آيت رخسارينگنى،

ث - ثواب ختم قرآن انتها قيلديم بو كون.

ج - جمالىنگنى كوره ي دېب كېلديم، اي، شاه جهان،

ح - حياتيم بارىچه، من التجا قيلديم بو كون.

خ - خلاق ايچره خوش خلق و نېكولىك سنده دور،

د - دلنى آلوچىگه آشنا قيلديم بو كون.

- ذ - ذایل بۆلمەسون دېب ھەر زمان مھرىنگ سېنىنگ،
- ر - رباطىنگ ايچرە تعمير وفا قىلدىم بو کون.
- ز - زلفىنگ شامىدىن يىغلب يورو شام و سحر،
- س - سېلاب سرشکمنى رھا قىلدىم بو کون.
- ش - شکرلىغ لېلرىنگدىن مھربانلىغ کۆرمەدیم،
- ص - صبرىم قالمەدى، آھ و نوا قىلدىم بو کون.
- ض - ضايعلغ بىلە عمرىم اۋتادور عاقبت،
- ط - طالع سىزلىگىمدىن كۆپ خطا قىلدىم بو کون.
- ظ - ظالم كۆزلرىنگى غمزەسى قىلدى خراب،
- ع - عزيز جاندىن كېچىب، جانىم فدا قىلدىم بو کون.
- غ - غرىلرغە ترحم قىلغىل، اي، سلطان حسن،
- ف - فراغت بىرلە عرضىمنى ادا قىلدىم بو کون.
- ق - قربت و صليدىن بۆلدى مددكارىم خدا،
- گ - گلزارىدە عىن مدعا قىلدىم بو کون.
- ل - لېنىگ كوثر، تىشىنگ گوھر، خط لىلىنگ اۋقىب،
- م - مھربانىنگ قاشىغە اقتبا قىلدىم بو کون.
- ن - نە بۆلغەى، بىرگىنە كۆرسم جمالىنگ، اي پرى،
- و - وعدە، دلبرىم، كۆكسىغە جا قىلدىم بو کون.
- ھ - ھزل ابرمس، كىشى داغىنى پنھان ایلەسە،

لا - لاله صفت چاکِ قبا قیلدیم بو کون .

ی - یاریم، دلبریمغه دود آھیم سردینی،

(ء) همزه-ساکن - ایله بان سؤی سما قیلدیم بو کون .

پردۀ عصمتده سقله مشربِ بېچاره نی،

دلربا، نامحرمیمنی آشنا قیلدیم بو کون .

مشرب دل تارتیر و حاضر جواب شعریتی بیلن برچه گه منظور بؤلگن . بو اېسه شاعرینینگ

یوکسک اېستېتیک دید صاحبی و بدیعی تفکر اېگه سی اېکنلیگیگدن دلالت بېره دی .

بابارحیم مشرب اؤرته آسیا، افغانستان و شرقی تورکستانده معلوم و مشهور بؤلگن متصوف، قلندر شاعر، اسلامي قدریتلر، تصوف ادبیاتی نینگ بیریک نماینده سی و بیلیمدانی دیر . مشرب دل تارتیر و الهی عشق ترنمی عکس اېتگن شعرلری بیلن عصرلر آشه کیشیلرینینگ قلبی و روحینی یاریتیب، خلققه منظور بؤلگن . مشرب اثرلری نه فقط اؤزبېکلر آره سیده، بلکه افغان، تاجیک، اوغور خلقلری اؤرته سیده هم سېویب اؤقیلگن . مشرب نینگ حیات یؤلینی یاریتووچی یگانه منبع - «قصۀ مشرب» دیر . مشرب نینگ حیاتى خودی ایجادی کبی مرکب و کؤپ قیرہ لی . اونینگ حیاتى سرگردانلیکده، جهانگشته لیکده، عادی خلق آره سیده اؤتگن بؤلسه هم، «روحی نینگ عمانیده عشق تؤلقینلینیب، انگه لی حس-هیجانلرنی یوره ککه سیغديرالمه ی، مینگ معینى بیر نقطه بیلن مختصر اېته دی» .

زمان و زمین دردینی اؤزیده سیغديرگن بابارحیم مشرب خلق ایچیده یوریب، حق سیزلیک و جهالتگه قرشى عصیان قیلده دی . اما اونینگ عصیانى ایریم عالمیریمیز یازیب کېلگنیده ی، فېودال توزومگه یاخود دین و الله گه قرشى عصیان اېمس، بلکه عکسینچه، دیننى شیطانى نفسگه قربان قیلگن، منافق و پاره خؤر، طمع گیر کیشیلر، اولر نینگ هم توقعلری بؤلگن اؤزگه «اهل بدکردار» گه قرشى عصیان اېدی . اگر تصوفی نقطه نظرده ینه ده چوقورراق آلیب

قره يديگن بۇلسك، بو دنيانينگ اۇزیده گي برچه ناكسليک، عشق سيزليک و خودبې خبرليککه قرشي ناراضيليك عصيانی دير. شونينگ اوچون اۇز روحی نينگ عرشگه كۇتريلگنى، كيهانې پروازيدن حيرتلىنووچى مشرب عين وقتده فلک ظلميدن «بختى قرالر پادشاهيگه» ايلنگن، «جفادن مانند داد» بۇلگنيني ايتيب نالييدى، ظاهرني كۇريب، باطنني انگلمه يديگن كلته فهم شيخلر، رشوه دن حذر قيلمه يديگن ماللرني هجو آستيگه آله دى. مشرب فعلیده گي ينه بير عجيب جهت شونده كه، اونگه مرید توشماقچى بۇلگنلر نينگ اخلاصيني قيتره ديگن ايشلر قيلگن: «من مريدنى عهدہ سيددن چيقه آلمسمن، اما قيامتليک برادرمن».

مشرّب الهى عشق ترغيياتچيسى اوله راق حق يۇليده اۇز جانيني قربان قيلگن فداكار شهيد انسان صفتیده حرمت-احترامگه سزاواردير. مشرب نينگ حيات يۇلى آي بېك نينگ «مشرّب» شعرى، آمان متجان نينگ «بو مشرب، مشرب» داستانى، محمد على نينگ «مشرّب» داستانى، شهرت نينگ «مشرّب» رومانى، ميركريم عاصم نينگ سينگن سبتار» قصه سى، خ. بېگ مت اوف نينگ «دېوانه مشرب» رومانیده ياريتيلگن.

مشرّب شعرلرى نه فقط شرقده، بلکه غربده هم سېويب مطالعه قيلينه دى. بو اۇرينده نېميس عالمى مارتين خرتم نينگ «دانا دروېش و اوليا دهري»، «قدمجا» مقاله لرى دقتگه سزاواردير. ۱۹۹۲ ييلده فرنتسيه ده «قصه مشرب» كۇپ نسخه ده چاپ اېتيلگن. مشرب نينگ روحى اونينگ عاشقانه شعرلرى بيلن مخلصلر قليبده يشه يدى، مينگلې كيشيلر اوچون روحى تيهنچ و معنوي كمكچى صفتیده خدمت قىليب كېله دى.

ياشلىر آنكى و شعوريني عارفليک درجه سيگه كۇتريلگن متصوفلر نينگ حيات طرزى، سيرتى، فلسفى-عرفانى تعليماتى، معنوي پاكليک، حلالليک، علم-معرفتگه ايتتيليش، كسب-هنر اېگلش، همه گه يخشيليك قىلش كى انسان پرورليک غايه لرى، معنوي كمالات حقيده گي اۇگيتلر بيلن باييتيش و اولرني نمونه قىليب كۇرستيش مهم تربيه وي اهميتگه اېگه.

قىناقلر

۱. جوزجانى، ع.ش. (۲۰۰۱). تصوف و انسان. عدالت نشرىياتى، تاشكېنت.
۲. حىت مېتاوف، ا. (۱۹۷۴). حىيات بخش چشمه. تاشكېنت.
۳. عبدالله يوف، اى. (۱۹۹۵). شاه مشرب گه سۆز باشى // «شرق يولدوزى»، نىمىر ۶.
۴. فطرت، عبدالرووف، (۲۰۰). تنلنگن اثرلر. ۲-جلد، معنويت.
۵. كامل اوف، ن. (۱۹۹۹). تصوف. ج ۲ كتاب. توحيد اسرارى. غفور غلام ناميده گى نشرىياتى.
۶. مشرب، بابارحيم، (۱۹۵۸). تنلنگن اسرلر. نشرگه تيارلا وچيلر پ. شمسى يوف، ا. حىت مېتاوف، تاشكېنت.
۷. مشرب، بابارحيم، (۱۹۸۰). تنلنگن اثرلر. نشرگه تيارلا وچى: ا. عبدغفور اوف، تاشكېنت.
۸. مشرب، بابارحيم، (۱۹۸۰). دېوان مشرب. نشرگه تيارلا وچى: و. رحىم اوف، ك. عصمت الله يوف، غفور غلام ناميده گى ادبيات و صنعت نشرىياتى، اۆزبېكستان.
۹. مشرب، بابارحيم، (۱۹۹۰). مېهربانىم قیده سن. نشرگه تيارلا وچى: ج. يوسفاوف. غفور غلام ناميده گى ادبيات نشرىياتى.
۱۰. مشرب، بابارحيم، (۱۹۹۱). بابارحيم مشرب. توزووچى ج. رحيم اوف، ا. احمد اوف، اؤقیتووچى نشرىياتى.
۱۱. مشرب، بابارحيم، (۱۹۹۲). قصه مشرب. نشرگه تيارلا وچيلر: سيف الدين رفيع الدين، محمد يعقوب سليم اؤغلى، شراف خان جمال خان اؤغلى، يازووچى نشرىياتى.
۱۲. مشرب، بابارحيم، (۱۹۹۴). مېدا نور. تدقيقاتچى: اېسكى اۆزبېك يازووېدن نشرغه تيارلا وچى، لغت و ايضاحلرنى توزووچى حاجى عصمت الله عبدالله. فن نشرىياتى.
۱۳. مشرب، بابارحيم، (۲۰۰۶). دېوان. ينگى عصر اولادى نشرىياتى، تاشكېنت.
۱۴. غزالى، ابوحامد، (۲۰۰۴). مكاشفة القلوب. ۲-كتاب. منهاج، تاشكېنت.

